Berger J. Hareide og Jan B. Moe

Fedre og barn

Informasjon og veiledning til foreldre

PEDAGOGISK FORUM

Q-0995

Berger J. Hareide og Jan B. Moe

Fedre og barn

Informasjon og veiledning til foreldre

Dette temaheftet inngår i en serie av materiell i forbindelse med foreldreveiledningsprogrammet. Heftet er utgitt med støtte fra Barne- og familie-departementet. Se siste side for øvrig materiell. Forfatterne står ansvarlig for innholdet.

Foreldreveiledning

Symbolet for foreldreveiledningen er stilisert etter gammel helle-ristning fra boken "Helleristninger i Alta" av Knut Helskog

September 2000

Bestilling av flere eksemplarer fra:
Pedagogisk Forum
Postboks 9266 Grønland, 0134 Oslo
Telefon 22 19 77 50
Telefaks 22 19 77 60

Offentlige institusjoner kan bestille flere eksemplarer av denne publikasjonen fra:
Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning
Postboks 8169 Dep, 0034 Oslo
E-post: publikasjonsbestilling@ft.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86
Oppgi publikasjonsnummer: Q-0995

Illustrasjonsfoto forside: Peter Dokus / Tony Stone
Design og ombrekking: Pippip Ferner Apalnes og Aase Bie
Trykk: www.kursiv.no 01/2003 - 3000

ISBN: 82-91879-07-9

Fedre og barn

Informasjon og veiledning til foreldre

Berger J. Hareide og Jan B. Moe

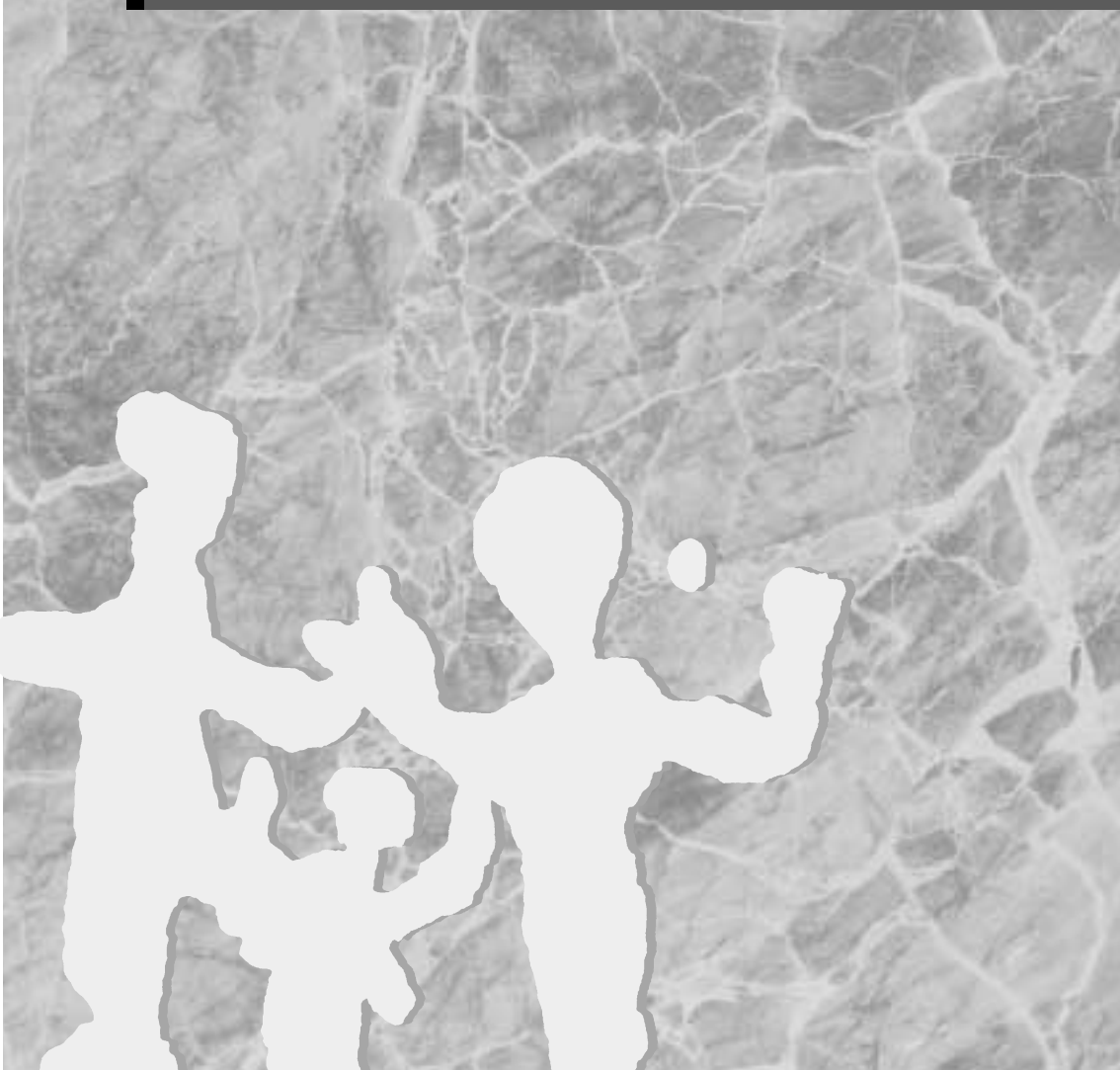

Forord

Jan B. Moe: Vi er to fedre som har skrevet dette heftet. Under skriveprosessen er det blitt klart hvor viktig erfaringsbakgrunn det er for meg å være far for to døtre på 14 og 17 år.

Berger J. Hareide: Jeg er litt eldre enn Jan og har en voksen datter og en stedatter for lengst ute av reiret. Og så har jeg – i likhet med Jan – lært noe om dette som sønn av en far. Jeg er enig i at erfaringslæringen er viktig.

Jan: Interessen min for temaet har også kommet av at jeg i mange år har jobba med foreldreveiledning og snakka med utallige fedre. Jeg har vært kommunepsykolog i Lørenskog i 10 år, prosjektleder i vel ett år i Barne- og familiedepartementet på fedregrupper og fedres deltakelse i Foreldreveiledningsprogrammet, inntil jeg for et drøyt år siden begynte i barne- og ungdomspsykiatrien.

Berger: Min bakgrunn er primært fra skolepsykologien og høgskolesystemet, før jeg for fire år siden begynte som leder av Modum Bads Samlivssenter. Jeg har ikke samme praktiske erfaring som Jan med fedregrupper, men jeg har deltatt som innleder (og mann) på atskillige svangerskapskurs, og jobbet noe med mannsgrupper. I den seinere tid har jeg brukt en del tid på å sette meg inn i hvordan vi rent faglig kan begrunne at fedre er viktige.

Jan: Før var det mest damer som stilte opp i alle barnesammenhenger. Men barna har også fedre, og jeg er blitt ganske opptatt av hvordan vi kan møte fedrene. Hvis vi ser det fra et barneperspektiv, veit vi at barna er opptatt av far. De trenger både mor og far.

Berger: Da vi skulle skrive om dette, oppdaget Jan og jeg fort at tilnærmingene våre var ulike. Derfor har vi skrevet hver våre kapitler. Mine bidrag har vært å samle noen begrunnelser fra fag og forskning og trekke noen linjer. Det kan selvfølgelig bare bli utdrag av virkeligheten, men det kan hjelpe oss til å se nærmere på hva fedre egentlig er godt for. For de som er særlig interessert i dette feltet er det også tatt med en ganske omfattende litteraturliste.

Jan: Jeg har prøvd å gå litt konkret og praktisk inn på hva det er å være far. Og jeg har prøvd å se det i et barneperspektiv. Artiklene kan leses hver for seg. Men våre bidrag er to sider av samme sak. Så vår oppfordring er å lese og hente fram egne erfaringer. Og så dele erfaringer og kunnskap med andre i samtaler, hjemme og på jobben. Jeg har gode erfaringer med at menn har stor glede av å snakke sammen om det å være far.

Berger og Jan: Og så vil vi takke. Først til psykolog Agnes Andenæs i Foreldreveiledningsprogrammets faglige rådgivende utvalg for viktig konstruktiv kritikk. Og særlig til de ansatte i Barne- og familiedepartementet som har fulgt oss med god hjelp og stor tålmodighet i denne prosessen.

Modum/Oslo, medio desember 1999.

Berger J. Hareide og Jan B. Moe

Innhold

Forord ved forfatterne 4

1. Å være far (av Jan B. Moe) 7
Forventninger 7
Fedre og fødsler 9
Den første tida. 10
Oppveksten 12
Når mor og far ikke bor sammen 15

2. Fedre er viktige (av Berger J. Hareide) 18
Fedre før og nå 18
Rettferdighet og samliv 20
Menns behov og barnas 24

3. To norske tiltak (av Jan B. Moe) 27
Fedregrupper og farspermisjon. 27
Fedregrupper – et mål i seg selv? 30
Helsestasjonen – også for far? 31

4. Hva kan fedre? (av Berger J. Hareide) 34
Mytene om mødrene og barna. 34
Fedre og omsorg 36
Farsfravær 40
Farsnærvær 43

Etterord 46

Litteratur 47

1: Å være far

Foto: Terry Vine / Tony Stone

Forventninger

Jeg vet ikke om jeg hadde så mange tanker på forhånd om hvordan det skulle bli. Torild hadde helt opplagt tenkt mer på det. Hun forventa nok at jeg skulle stille opp skikkelig etter at Victoria ble født. Det var jo det jeg også ville. Klart det. Men det var jo ikke akkurat av de tinga jeg hadde utbasunert høyt på forhånd.

(Klaus, 29 år)

Den nye foreldregenerasjonen er barn av mange års likestillingsarbeid og demokratisering i vårt samfunn. De har fått et grunnleggende syn på at kvinner og menn er likeverdige som mennesker gjennom oppvekst og skolegang. De har gjort det omtrent like bra på skolen, de har den samme drøm om å lykkes, har forventninger til framtid og egen karriere og er opptatt av selvstendighet og samarbeid.

Undersøkelser viser da også at unge kvinner og menn er enige om at barneomsorg er noe de skal fordele likt mellom seg. Nesten alle unge gutter i dag sier at de vurderer fedre som like viktige for barna som mødrene.

Det er god grunn til å tro at fedrenes uttalte ønske om å bidra mer i omsorgen av barna fra starten av er oppriktig. Mange av dagens unge menn viser at de er sterkt personlig engasjert og ønsker å bety noe for barnet som skal komme. De vil ha tid med barnet, og de kan se for seg hvordan de skal være sammen med barnet og hvordan de skal dele på ansvar og oppdragelse med mor. Med den største selvfølgelighet snakker den blivende far om at barneomsorg er noe han og jenta hans skal dele ganske likt mellom seg.

Likevel er det fremdeles mødrene som bruker langt mer tid med barna enn fedrene. Husarbeid blir også i hovedsak skjøttet av kvinnene, selv om dette er et område mange menn og kvinner blir enige om å fordele jevnt mellom seg før de stifter familie. Det har vært en sterk tendens til at fedre som på forhånd hadde blitt enige med sine kjære om å dele på oppgavene hjemme, etter noen måneder har gått tilbake til sitt tidligere livsmønster. I virkeligheten blir det ikke så lik fordeling som de hadde tenkt seg.

Det er derfor ikke så rart at det oppstår frustrasjon og skuffelse. En god del konflikter mellom foreldre har sitt grunnlag i vanskelighetene med å løse samarbeidet som foreldre på en tilfredsstillende måte i denne første perioden.

Fedrene forklarer forskjellene mellom opprinnelige planer om samarbeid og hvordan det blir i virkeligheten med at mor er hjemme hele dagen det første året og de selv er ute på jobb. Mødrene støtter i stor grad opp om dette og de fleste sier at det selvsagt er de som skal stå opp om natta når far skal på jobb dagen etter. Det er ikke alltid slik at det er lettere å være hjemme med et lite barn hele dagen etter manglende søvn enn å være på jobben. Når det første året er omme er det hos de fleste allerede etablert en arbeidsfordeling som går nesten av seg selv. Når først slike vaner er etablert og arbeidsoppgaver i hjemmet er fordelt, er det ikke lett å endre dem. Det vil nok være langt lettere å finne fram til gode samarbeidsmønstre og en god arbeidsfordeling mellom mor og far på sikt om disse innarbeides helt fra starten av.

Det vil være mulig å finne løsninger der vi som menn bruker mer tid sammen med barna våre også når de er små. Det er viktig at fedrenes

engasjement og lysten på å delta på hjemmebane ikke bare blir fagre ord, men settes ut i livet. Det vil innebære at vi følger opp de forventningene om samarbeid og fellesskap som både partnerne våre og vi selv har på forhånd.

Fedre og fødsler

Helt opplagt, det er det største jeg har opplevd. Jeg hadde ingen anelse på forhånd om hvordan det ville bli. Var nok litt usikker på hvordan jeg ville ta det. Hadde hørt om menn som hadde svimt av og sånn. Men da Svein kom ut, velskapt og utstøtte et skikkelig vræl, da var det bare kjempesterkt! Og så var jeg jo nær Lise oppe i det hele, og hun syntes det var veldig godt å ha meg der.
(Karsten, 31 år)

I dag er det vanlig at de aller fleste menn er med på fødselen. Det er ikke mange år siden dette var helt og holdent kvinnenes domene. Slik vi ser det innebærer dette en dyp tillitserklæring overfor oss menn. Her har vi fått muligheten til å dele vår kjæres smerter, vi kan få være til nytte for henne gjennom en fuktig klut på pannen, et håndtrykk og noen gode ord, eller kanskje til å få oppleve hennes og vår egen hjelpeløshet.

Gjennom deltakelse på fødestua er vi også invitert inn i et fellesskap omkring barnet som er av stor betydning for å kunne få et konkret og nært forhold til hva det innebærer å komme ny inn i verden. Vi har fått muligheten til å dele opplevelsen av det første skriket og spenningen om barnet er velskapt. Kanskje er deltakelsen på fødestua spesielt viktig også fordi den representerer et rituale der mange menn trer inn i en ny rolle. Fellesskapet rundt fødselen og hendelsene de første minutter og timer representerer en mottakelse av den nye verdensborger inn i et sosialt fellesskap, der far inngår som en viktig deltaker i barnets framtid. Svært viktig er det også at vi gjennom dette vurderes som viktige for barnet helt fra første stund. Barnet trenger vår tilstedeværelse helt fra starten!

Vår tilstedeværelse og opptreden på fødestua dreier seg om vår evne til å gi følelsesmessig støtte og vilje til å stille opp når våre nærmeste trenger oss, i en situasjon der det først og fremst ventes av oss at vi er tilstede. En slik evne til handling for andre som har behov for støtte, blir av mange sett på som en av de viktigste egenskaper ved selve den menneskelige eksistens. Vår deltakelse under fødselen er først og fremst en støtte til den fødende. Vår tid med barnet kommer litt senere.

Det er likevel en viktig arena for å vise at vi som foreldre er sammen om barnet, og at vi er klare til å ta på oss vår del av ansvaret og få anledning til å oppleve gledene ved det å være far.

Den første tida

Jeg følte meg som ei kløne første gang jeg skulle skifte bleier på Synnøve enda jeg ikke er en sånn fyr med ti tommeltotter når det gjelder andre ting. Også sto alle disse kvinnfolka omkring, disse sykepleierne eller hva de var, og kom med gode råd. Men nå er jeg glad for at jeg heiv meg uti det og fikk begynt der på sykehuset før vi kom hjem. Nå syns jeg at jeg er rimelig helproff på bleieskift. Men jeg lurer litt på av og til hva gutta på jobben ville ha sagt hvis de hadde sett meg stå sånn og småprate med Synnøve ved stellebordet.

(Rune, 28 år)

Så snart barnet er kommet til verden, og sykehuspersonalet har gjort sitt, er den lille klar for oss. De aller fleste steder er forholdene lagt til rette for at vi som menn kan få rikelig med nærkontakt med barnet og begynne å bli kjent med det nye familiemedlemmet.

Barnets mor har oftest ikke så mye mer erfaring enn deg i å håndtere et nyfødt barn. Hun er nok like nervøs og skjelven som deg de første gangene hun skal bade og stelle den lille. Alle må vi likevel begynne en gang. Tida på sykehuset bør brukes til å skaffe mest mulig kunnskap om barnets behov og personlighet og nødvendige ferdigheter i stell og bleieskift. Det er stor forskjell på sykehusenes rutiner i forhold til å trekke fedrene med. Dette krever at du selv er aktiv. På sykehuset kan du spørre personalet om det du lurer på og be dem vise deg og gi veiledning om bading og stell. Du får helt sikkert noen gode knep med deg på veien. Du kan være helt sikker på at mor er aktiv i forhold til å skaffe seg erfaringer på sykehuset. Det vil være en fordel for både deg, mor og barnet at også du som far føler en viss trygghet i samvær med og stell av den nyfødte allerede fra første stund. Etter hjemkomst er det dere to som har det hele og fulle ansvaret i fellesskap.

For å bli best mulig kjent med barnet allerede på sykehuset anbefales det at du i størst mulig grad har nær kontakt med den lille. Framfor å trille barnet i senga kan du løfte det og holde det inntil deg. Du kan begynne å utforske barnets evne til kontakt og gjensidighet ved å opprette god øyekontakt. Det kan være greit å vite at barna fra fødselen ser tydeligst på ca 25-30 cm avstand. Stellesituasjonen egner seg godt som utgangspunkt for å utforske og sette seg inn i barnets personlighet, reaksjonsmønstre, tålmodighet og gi barnet muligheten til å bli kjent med deg.

De fleste steder er det en utreisesamtale før mor og barn reiser hjem fra sykehuset. Her går en gjennom en rekke spørsmål som i stor grad også bør være relevante for fedrene å ta del i. En god del av dette dreier seg om mors medisinske situasjon etter fødsel, men også om stell av barnet. Det er ingen automatikk i at fedrene blir invitert med på dette. Ofte blir heller ikke tidspunktet for denne samtalen fastsatt i god tid.

Det anbefales å være aktiv for å forsøke å delta på denne. Det å få felles informasjon gjennom utreisesamtalen kan være positivt for samarbeidet om barnet etter hjemkomsten. Dette kan også gi økt forståelse for mors tilstand og situasjon etter å ha vært gjennom fødselen.

Etter hjemkomst fra sykehuset er det foreldrene i fellesskap som har ansvaret for barnets utvikling. Det er fra første stund helt avhengig av omsorgsfulle personer for å få tilfredsstilt alle sine behov. Dette dreier seg ikke bare om å få mat, men også om fysisk nærhet, stell og psykisk tilstedeværelse.

Foto: Dale Higgins / Tony Stone

Med utgangspunkt i det en vet om barns behov i denne perioden, kan fedrenes oppgaver bestå både i å støtte opp under det felles foreldreskap og å etablere et nært forhold til barnet. Dette betyr deltakelse og engasjement i familielivet og krever tid.

Tida er nå inne til å omsette i praksis den avtalen en på forhånd har samarbeidet om og arbeidsfordelingen i hjemmet. Dette er viktig enten avtalen er klar og åpen eller mer underforstått i form av gjensidige forventninger. Mor kan være fysisk sliten etter fødselen og i perioder vil hun være lite tilgjengelig for far og helt oppslukt av det lille barnet. Det er viktig å forstå den intense opptattheten av barnet som en svært viktig prosess som er av avgjørende betydning for utviklingen av forholdet mellom de to. Gjennom en slik intens periode skapes grunnlaget for gjensidighet, kontakt og kjærlighet. Dette er selve grunnlaget for utviklingen av en fundamental trygghetsfølelse for barnet. Dette er det all grunn for far til å støtte opp under ved å ta et ekstra ansvar for andre oppgaver i hjemmet, og ved å gi psykisk støtte til mor i form av oppmuntring og tilrettelegging.

Det er nok mange menn som har følt seg avvist i denne perioden og tolket mors intensitet i forholdet til barnet som et signal om at det er best å holde seg unna. Undersøkelser har vist at svært mange menn allerede få måneder etter barnet er født er fullt tilbake til de samme gjøremål han var opptatt med før fødselen. Undersøkelser, som bare er noen få år gamle, viser at småbarnsfedre jobber svært mye. I de aller fleste tilfeller vil nok det å søke tilflukt i arbeid eller aktiviteter utenfor hjemmet være en dårlig løsning. Selv om mor kanskje ikke sier det direkte, er det sannsynlig at en slik løsning vil kunne skape grobunn for konflikter som det kan være vanskelig å løse opp i senere.

Anbefalingen er i stedet at far kan se på det som foregår mellom mor og barn som en modell og inspirasjon til å etablere sitt eget nære forhold til barnet. Barnet har kapasitet til å gå inn i et nært forhold til far også. For å få til dette er det nødvendig å ha tid sammen med barnet på en slik måte at en nær og god kontakt kan utvikles. Tid med barnet i stellesituasjon, på gulvet eller på sofaen er det mulig å få til innimellom amming og søvn. Det er riktignok store forskjeller på barn både når det gjelder tålmodighet i stellesituasjoner og hvor mye de er våkne, men det dreier seg om å ta for seg av den tida som er til rådighet. For barnet vil et slikt engasjement og nærhet også fra far gi utvidet kompetanse i sosiale ferdigheter. Det vil også gjøre barnet mindre avhengig av bare mor som omsorgsperson.

Mye tyder på at fars engasjement i tidlig barneomsorg også skaper grobunn for en ekstra dimensjon i utviklingen av parforholdet. Mor kan slippe opplevelsen av å stå alene om ansvaret for barnet, og i stedet få en trygghet og tillit som bekrefter og styrker fellesskapet. Mange menn i fedregruppene har erfaringer fra at deres engasjement med barna bidrar til større nærhet til partner.

De som vil tjene mest på et tidlig og nært forhold til far er utvilsomt barna. Ikke bare får de en person til som er i stand til å gi den omsorg de trenger; de vil også nyte godt av å ha to foreldre som kan samarbeide om foreldrerollen.

Oppveksten

Jeg blir ganske svett av å høre eller lese intervjuer med disse middelaldrende menn i næringslivet, når de sånn litt obligatorisk sier at de burde brukt mer tid på familien. Det virker som en slags pliktøvelse, men det kan jo være at de mener det litt også. Men uansett er det for seint. Tida da ungene var små, kommer ikke igjen. Det hjelper ikke å ta det igjen som besteforeldre.

(Vegard, 38 år)

Foto: Rosanne Olson/Tony Stone

En far i en av fedregruppene uttrykte seg halvt i alvor da han kunne tenke seg at barna kom til verden som godt utviklede fire-åringer. Det ble opplevd som både morsommere og mer spennende å bruke tid sammen med et lite menneske som en kunne snakke med og gjøre noe sammen med og som en selv syntes var interessant. Han oppdaget raskt at det kunne være både morsomt og spennende å være sammen med en nyfødt baby også, og han gav uttrykk for at dette var en svært positiv overraskelse. Hovedsaken er kanskje at det å være sammen med barn på alle alderstrinn og utviklingsnivåer kan være både spennende og utfordrende. Det å delta i barnas liv endrer seg underveis og krever hele tiden omstilling og tilpasning.

Barna i vår tid er blant annet blitt beskrevet som «forhandlingsgenerasjonen». Dette er en beskrivelse av en barndom som reflekterer resultatet av en allmenn demokratisk tilnærming til barn og barne-

oppdragelse i vår kultur. Det er et signal som tyder på at store deler av foreldregenerasjonen har en holdning til barn som likeverdige individer som en møter med respekt, noen en lytter til. Barnas vilje og meninger blir tatt hensyn til.

Et annet tegn i tida er en bekymringsfull utvikling av aggresjon og vold blant barn og ungdom. Dette gjelder i særlig grad gutter. Dette er en utvikling som en ser i mange land i hele den vestlige verden. Mange fagfolk viser en stigende bekymring for at kanskje så mange som 10-15 % av framtidas gutter skal få så mange vansker at de vil falle utenfor de vanlige sosiale livsrammene i samfunnet (se bl.a. Magne Raundalen).

For å motvirke de negative tendensene, spesielt blant gutter, vil fedrenes deltakelse i familielivet, gjennom omsorg og oppfølging av barn og ungdom, stå helt sentralt. Fedrene trengs blant annet som modeller for sine barn. De aller fleste menn er ikke voldelige, de løser ikke konflikter gjennom trusler og aggressive handlinger. Når far eller andre gode mannlige rollemodeller ikke er tilgjengelige for barna, vil de måtte prøve å finne fram til sine egne modeller for hvordan menn skal være. En nær og tilstedeværende far som lytter til og er opptatt av barna sine gjennom oppveksten, vil stå som et eksempel for dem, og fremelske liknende holdninger og væremåter for barna sine.

Barna ønsker et nært forhold til fedrene sine. Vi trenger ikke gå lenger enn til vår egen personlige historie for å vite at dette må være sant.

I boka *FAR – sett med norske barns øyne*, som ble utgitt av Barnekunstmuseet i 1979, gir barn fra forskjellige steder i landet uttrykk for sine synspunkter i tekst og tegning om fedrene sine. I historiene de forteller ser en fortvilelsen og skuffelsene når far er sint, er borte, drikker for mye eller er fraværende for dem på andre måter. Barna beskriver også gleden og stoltheten over en tilstedeværende far som er der for dem. Her følger noen små utdrag fra barnas synspunkter:

> *En unge er ingen lykkelig unge når den ikke har en mor. Det sier alle, men en unge er heller ikke lykkelig uten far, og det glemmer alle å si. Det synes jeg er dumt.*
>
> *(11 år Oslo –området)*
>
> *Når jeg tenker på far, tenker jeg på en høy mørk mann som er snill. Jeg har hørt om en dame som sa til barna når de var slemme: Bare vent dere, jeg skal fortelle alt det dere har gjort når far kommer hjem. Da får dere nok bank. Stakkars han faren.*
>
> *(11 år Oslo – området)*
>
> *Barna føler seg mye tryggere med en far. Ikke fordi at han gjør noe spesielt, men bare fordi han er der.*
>
> *(15 år – Lofoten)*

Det å «være der» for barna når de trenger oss, er kanskje kjernen i hva foreldrerollen og farsoppgaven dreier seg om. Dette er en oppgave som ikke tar slutt i spedbarnsalder eller tidlig barndom. Det å være foreldre er ikke noen tidsavgrenset oppgave. Oppgaven endrer seg bare etter hvert som barna vokser og deres livsrom endrer seg. Fra å være en av veldig få betydningsfulle personer i barnas liv i starten, blir vår rolle og betydning for læring og utvikling gradvis mindre sentral. Like fullt fortsetter vi å være helt sentrale i våre barns liv på mange måter. På samme måte som våre foreldre er betydningsfulle for oss, som en del av vår oppvekst og historie, vil vi være viktige for våre barn i deres liv i framtida.

Når mor og far ikke bor sammen

Det var ganske fortvila å ikke kunne bo sammen med Turid og Trym sånn fast etter at vi ble separert og skilt. Nå etterpå ser jeg at Cathrine og jeg burde ha takla det mye bedre. Det ble for mye som gikk ut over ungene. Det var ikke så mye protester og sånn fra dem. Jo, forresten en del fra Turid til å begynne med. Trym var det vanskeligere å vite hva mente. Selv om jeg mener klart og tydelig at det var best at det ble et brudd mellom Cathrine og meg, så blir jeg ikke helt ferdig med den dårlige samvittigheten overfor ungene.

(Jon, 42 år)

I dag er det en større andel barn enn før som lever i andre typer familier enn den tradisjonelle kjernefamilien. Menn går inn i roller som eneforsørgere, helgepappaer, stefedre og ulike kombinasjoner av disse rollene. Når barna ikke er rundt en som en daglig selvfølgelighet, er det kanskje nødvendig å jobbe mer med forholdet til barna og prioritere samværet på en ny måte.

Nye undersøkelser viser at så få som 30% av barn, der foreldrene bor hver for seg, opprettholder regelmessig kontakt med fedrene sine. Dersom vi ser framover mot neste generasjon, kan dette innebære at store grupper av disse barna vil ta med seg et stort farssavn.

Når skilsmisse i så stor grad ender opp med atskillelse mellom fedrene og barna, sier det oss at mange barn kommer dårlig ut av foreldrenes og fedrenes mestring av familieoppløsning.

En kan finne mange årsaker til at det ofte ender slik, svar som kanskje peker på sentrale sider ved mestring av vanskelige følelsesmessige dilemmaer. En finner blant annet at en del menn som er lite involvert i barnas liv før bruddet for alvor ser hvor mye barna har betydd for dem først etter at skilsmissen er et faktum. Mange menn som blir atskilt fra barna sine opplever et stort savn og en dyp smerte. Fedre

som bruker mye tid sammen med barna og har etablert gjensidig gode følelsesmessige bånd til dem, vil sannsynligvis klare å ta langt bedre vare på forholdet til barna sine trass i en eventuelt opprivende skilsmissekonflikt.

Det å tidlig etablere et nært forhold til egne barn vil, ved siden av å være svært positivt for barnas trygghet og utvikling, også være viktig for å ta vare på forholdet mellom foreldrene. Ved å engasjere seg i barneomsorgen bekrefter en som far den «avtalen» de voksne har inngått om å dele på oppgaver om barnet. I tillegg vil fedrenes tidlige involvering kunne medvirke til at konflikter i langt mindre grad går utover barna fordi det er lettere å se barnas smerte og fortvilelse når en kjenner dem godt.

Et viktig grunnlag en har som far til å hjelpe barna i en situasjon som er vanskelig for dem, ligger i det forholdet en allerede har etablert. Det kan være vanskelig å gå inn i en prosess med å etablere et nært og personlig forhold til barnet, om dette forholdet er svakt fra før, midt oppe i en situasjon preget av fortvilelse. Likevel er det nettopp dette som er situasjonen for en del fedre ved separasjon.

Selv om det er sterke følelsesmessige bånd mellom far og barn, kan det være etablert for få felles erfaringer å bygge på. For en del fedre kan det være slik at en først etter separasjonen får tid med barnet alene. Før bruddet har samværet med barnet kanskje i hovedsak vært en del av fellesskapet med mor også. Det kan i mange tilfeller dreie seg om å bruke tid til å bli kjent med hverandre på nye måter.

Barns behov er helt klare: Det dreier seg om å bli møtt ut fra sine behov i en vanskelig situasjon. Det dreier seg om å opprettholde den trygghet og nærhet som er etablert fra tidligere, og fremdeles få bekreft-else på at far er glad i dem.

Kanskje føler far seg urettferdig behandlet og blir ikke forstått eller respektert i tilstrekkelig grad av mor, meklere og advokater under forhandlinger om samvær. Kanskje blir resultatet av forhandlingene at far får en langt dårligere avtale enn ønskelig. Den maktesløshet og frustrasjon som ofte følger med i en skilsmisseprosess kan være tung å mestre, og det er ikke så rart at en del kan få følelsen av å miste fotfeste fra tid til annen.

Selv om det er et felles ansvar for foreldre å finne forhandlingsmåter og samværsordninger som er gode for barna ved et brudd, er det også klart at vi fedre selv må ta ansvar for hvordan kontakten med barna våre skal være. Uansett hvor mange timer og dager vi har til disposisjon til å være sammen med dem, vil denne tiden være viktig for å gi barna trygghet, og til å ta vare på en grunnleggende trygghet og tillit i forholdet. Selv om vi kan være opprørte og frustrerte, er det helt sentralt å skjerme barna for foreldrenes vansker med å finne løsninger.

I tillegg kreves det at foreldre viser mer enn vanlig hensyn og forståelse for barnas reaksjoner. For mange barn er familieoppløsningen en katastrofe som skaper utrygghet og usikkerhet om framtida og nåtida. Om barna blir involvert i foreldrenes sterke følelsesmessige reaksjoner, kan dette medføre at barna i stor grad blir bekymret for foreldrene sine. Som forbilder og modeller for barna våre vil vår mestring av skilsmisseprosessen være svært viktig for hvordan barna selv kan løse vansker i sitt eget liv.

Det synes likevel klart at den samværsavtalen en kommer fram til, setter rammer og grenser for hva slags relasjoner som kan utvikles mellom foreldre og barn. En samværsavtale som kun består av helgesamvær, ferier og noen korte timer om ettermiddagen, vil innebære at en som far i begrenset grad får ta del i barnas hverdag. I helgene er samværet vanligvis preget av større romslighet og valgfrihet og mindre preget av oppgaver og rutiner som krever stramme regler. Ved slikt samvær blir det vesentlig vanskeligere å få ta del i viktige avgjørelser og samarbeid med barnet omkring deres viktige livsområder utenfor hjemmet slik som skole, barnehage og fritidsaktiviteter. Da er det også stor risiko for at en som far mister mulighetene til å kunne formidle viktige sider ved seg selv til barna.

Når samværet i hovedsak er knyttet til helger og ferier, blir det også for barna vanskeligere å se fedrenes hverdag. Hva slags bilde kan barn danne seg av fedrenes livssammenheng under slike betingelser, og hvordan skal barna kunne se mangfoldet og helheten i fedrenes liv?

Forholdet mellom fedre og barn dreier seg om å ta del i hverandres liv. Ulike samværsordninger kan gjøre det vanskeligere for både fedrene og barna å få til dette på en fullverdig måte, og her ligger det en stor utfordring for fedrene. Det å være en hel far er selvsagt ikke noe en får gratis uansett hvor mye tid en har til rådighet. Dette kan være en minst like stor utfordring for fedre i intakte familier.

Foto: Darren Robb / Tony Stone

2: Fedre er viktige

Fedre før og nå

Av og til lurer jeg på om jeg sånn helt ubevisst er blitt litt lik faren min. Det er jo ikke sånn jeg vil være. Han var ganske fjern da jeg var liten, meldte seg ut liksom. Det var hele tida mor som bestemte. Det vil si, hun trua med far når hun ikke helt hadde grepet på oss ungene. Jeg vil jo gjerne være far på en annen måte. Og Turid er enig i det. Men av og til virker det som om det både er noe i meg, og i Turid også, som holder oss fast i de gamle rollene. De er ikke alltid like lett å få til det å være foreldre i dag slik vi ønsker.

(Terje, 33 år)

Foto: Peter Dokus / Tony Stone

Mange av oss som er fedre i dag har vokst opp i familier med tradisjonelle kjønnsrollemønstre. Far var forsørgeren, dvs. pengetjeneren. Han stilte lite opp i forhold til husarbeid og barn. Mor var den som var hjemme. Bildet varierte litt etter hvilke sosiale lag man tilhørte. Men i noen sammenhenger på 50-tallet var det nærmest et personlig nederlag for far hvis mor måtte ut og tjene penger, og barna dermed ble såkalte «nøkkelbarn». Mor hjemme og far ute. Dette var bildet for de fleste av oss som vokste opp i tiden etter krigen. Mor var den som var viktig for barna. Far var mye borte. Var han hjemme, var han ofte fraværende og fjern.

Dette var det såkalte husmorsamfunnet. Det var på sitt mest typiske

på 50-tallet. Men også i tiårene etter har dette kjønnsmønsteret vært gjenkjennelig, selv om mor er blitt mer yrkesaktiv. Noen ganger får vi inntrykk av at denne rolledelingen nærmest har vært som en naturlov fra uminnelige tider. Det er likevel riktigere å se på husmorsamfunnet – og de farsroller som lå i det – som en liten parentes i den store historien. Går vi lenger tilbake, ser vi at menn har vært mer aktive i barnas liv.

Mannsforskeren Øystein Gullvåg Holter beskriver utviklingen av manns- og farsrollen i tre faser:

1. Den første har vart det meste av menneskehetens historie. Familien var produksjonsenheten. Kvinnen var rett nok underordnet, men kjønnsskillene var ikke så store når det gjaldt den mer praktiske fordeling av arbeidsoppgavene. Og far tok faktisk en del ansvar for barna.

2. Den andre slo gjennom for vel et hundreår siden. Dette var industrisamfunnets – samlebåndets – modell. Den formelle likestilling kom etter hvert. Men kvinnen var hjemme og mannen var pengetjener. Kjønnene ble sett på som klart ulike. Mest typisk så vi dette mønsteret i 50-åras husmorsamfunn.

3. Den tredje er vår tids modell. Den har markert seg særlig de siste par-tre tiår med mer preg av likhet, jevnbyrdighet og gjensidighet. Rollene har blitt mer fleksible. Mannsrollen i dag kan romme både tradisjonelt mannlige og kvinnelige trekk.

Modell to – mor hjemme og far ute – har stadig overraskende stor betydning for hvordan mange mennesker tror at kjønnsrollene bør være. De kan argumentere for rolledelingen som om den er noe henimot en naturlov, mens den i virkeligheten bare har vært en liten periode i historien og kulturelt sett klart avgrenset.

De siste tiår har imidlertid bildet begynt å endre seg en god del. Etter sigende har kvinnene forlatt hjemmet, mens mennene ennå ikke har kommet hjem tilsvarende. Det er riktig at kvinners tid til lønnsarbeid har økt mer enn menns tid til familiearbeid. Men den største endring de siste årene er at kvinner bruker mindre tid på husarbeid. Legger man sammen tid til lønnet og ulønnet arbeid, stiller kvinner og menn omtrent likt i dag. Det er fortsatt et stykke igjen til likhet på dette området for fortsatt gjør kvinner mer hjemme. Men vi ser at menns andel av hjemmearbeid og barneoppdragelse øker sakte, men sikkert.

Holdningsendringene på dette området er i hvertfall klare. For eksempel mener 92% av mennene i undersøkelsen Menn i Norge 1988 at far er like viktig for barnet som mor. Og enda tydeligere er dette hos den yngre garde. I en undersøkelse fra Modum Bads Samlivssenter i 1996/97 – altså et tiår seinere – svarte 98% av guttene

i 16-19 årsalderen at de synes at barneoppdragelse er noe som mor og far bør ha like mye ansvar for. Sågar 86% av guttene mener at menn og kvinner bør dele likt på husarbeidet. (Mens 98% av jentene i undersøkelsen mener det samme.)

Rettferdighet og samliv

Å være gift med en husmor? Det hadde vært deilig på mange måter, bevares. Men jeg tror at forholdet mellom Cathrine og meg er såpass bra fordi vi begge bidrar på samme måte, vi tjener begge penger og vi deler på husarbeid og unger. Vi får litt lik status og vi står sammen. Vi er innmari gode venner, rett og slett. Og jeg har stor respekt for henne og motsatt. Jeg tror den gjensidige respekten hadde blitt mindre hvis Cathrine «bare» hadde vært husmor og jeg ikke hadde gjort noe særlig hjemme.

(Roar, 29 år)

I dag er det stort sett historie at det er mor alene som skal ha hovedansvaret for barneomsorgen. Vi har nå fått en enestående historisk mulighet for at mødre og fedre selv kan velge hvordan fordelingen hjemme hos dem skal være.

En viktig forutsetning for dette har vært den lange kampen for likestilling for kvinner i samfunnsliv og arbeidsliv. Dette er en utvikling som det fortsatt gjenstår mye på, både i arbeidslivet og i den enkeltes holdninger.

Men likestilling og rettferdighet bør også omfatte menn. Det er like rimelig som at kvinner får tilgang til de samme jobber og rettigheter som menn, at menn tar fatt i muligheter og ansvar på hjemmefronten.

Betydningen av dette er også slått fast i ulike juridiske sammenhenger. Blant annet har Norge undertegnet FNs konvensjon om barns rettigheter. I artikkel 18 heter at deltakerstatene skal sikre anerkjennelse for prinsippet om at begge foreldrene har felles ansvar for barns oppdragelse og utvikling.

Selv om vi ser at de aller fleste menn i dag mener at ansvaret bør deles, er det ikke bare lett å få til endringer. Denne nye mannsrollen vinner ikke fram uten motstand. Det er motkrefter på flere hold, og mye henger igjen i det gamle. Her handler det både om samfunnsstrukturer, arbeidslivstradisjoner og personlige holdninger.

Ikke minst ligger det fortsatt mange sterke føringer i arbeidslivet. Selv om det nå er hjemmel for at fedre skal kunne ta i bruk farspermisjoner, kan det på mange arbeidsplasser være en sterk motvilje mot at menn prioriterer å bruke tid hjemme. Det er ikke like lett for menn å kunne

ivareta både karriere og barneomsorg – noe kvinner lenge har erfart. Og det er ikke særlig oppløftende å registrere at småbarnsfedre er den gruppen som jobber mest overtid i arbeidslivet.

Vi kan av og til fortsatt møte argumenter om at 50-tallets kjønnsrollemønster er det beste for mannen. Slik f.eks. hovedpersonen Johannes Bergman i Edvard Hoems roman *Prøvetid* gjør det klart: «Eg har ikkje kome til verda for å halde dette kjøkenet reint.» Det hevdes at det er viktig at far ikke blir lik mor. Barneomsorg vil svekke – eller mer billedlig «kastrere» – mannen, slik at kvinnene kan ta fra ham de beste jobbene. Noen mener også at det er et problem med likestillingen at det gir en for uklar kjønnsrolleidentitet for gutter.

Det er altfor mange menn som ikke stiller opp hjemme selv om de kanskje ikke deler ideologien ovenfor. Det er fortsatt svært så lettvint og «lovlig» å få kjøre sitt eget løp for gutta. Nå kan det rett nok ligge mange gode verdier i mannskulturen på dette området, og det er viktig for oss menn å kunne delta på egne premisser.

Men det kan bli lite rom for å være seg selv. Det blir altfor fort et enten-eller. Både menn og kvinner kan tenke på den måten. Enten skal det være sånne macho-pregede, «hårpåbrøstet»-greier og fotball og pub og det hele, med alt hva det kan innebære av unyanserte kjønnsholdninger. Eller man kan risikere å bli plassert i båsen tøffel/myk mann hvis man tar hensyn til sine barn – for ikke å snakke om sine koner.

I den seinere tid har det kommet flere bøker som prøver å si noe om hva det er å være mann. Og de havner svært lett i grøfta fordi de er for unyanserte. Vi får høre at slik er menn. Vi er enkle handlingsmennesker uten noe særlig følelsesliv. Og vi trives best når vi kan kjøre våre egne løp. Selvfølgelig gir slike stereotypier oss visse trekk av gjenkjennelse. Men de treffer ikke de fleste menn på hvordan de egentlig – eller dypest sett – forstår seg selv eller ønsker å være. Erfaringer fra samtaler med utallige menn har gitt meg et atskillig mer nyansert bilde. Dette samsvarer også mer med de undersøkelser som ble referert i slutten av forrige kapittel. Men det er klart at det fortsatt henger en del igjen på menns holdninger, og ikke minst på de holdningene som menn tror at kompisene har.

Det er imidlertid ikke bare menn som er skeptiske. En del kvinner er også negative til at fedrene skal inn på områder som hittil har vært forbeholdt kvinner. Et mer bevisst farskap gir også mennene mer makt mener de, og det vil svekke kvinners selvstendighet.

Dette blir ikke støttet av forskning som er gjort. Holter og Aarseth viser i sin bok Menns livssammenheng til en studie fra ulike kulturer som konkluderer med at høy grad av aktivitet fra far i barneomsorg går sammen med høy status og relativt stor samfunnsmakt for mor. Økt

farsdeltakelse hjemme ser altså ut til å ha god likestillingseffekt.

Det er nok i dag langt flere kvinner som uttaler seg positivt enn negativt om en mer aktiv farsrolle, og som mener at far-barn relasjonen er nærmest like viktig som mor-barn forholdet. Men det er ikke like lett å få realisert, i sær ikke for kvinner som har menn som «flagger ut» hjemme. Dette kan derfor bli det som er kalt «kvinners nye byrde»: Ikke bare har de i realiteten ansvaret hjemme, men de må nå også ta ansvaret for at deres menn skal bli likestilte og aktive i forhold til hjem og barn. Når fedre ikke stiller opp er det kanskje ikke så rart at en del kvinner har gitt opp å forvente noe fra mannehold.

Foto: Susann Johann / Tony Stone

Innimellom kan det da også ganske klart observeres en del underliggende motstand fra kvinnehold. Selv om det utad kreves at mannen skal stille mye mer opp, så er det ikke alltid like lett for ham å få slippe til. I tillegg kan han også møte forventninger om at saker og ting helst bør gjøres slik hun alltid har gjort. Også den moderne kvinne definerer hjemmearenaen i høy grad som sin egen. I en undersøkelse som Norsk Gallup nylig gjorde, ser vi en tendens til å ville ha både i pose og sekk. Dagens kvinne er klart for likestilling i arbeidslivet, men samtidig er hun ikke like villig til å gi sin mann en likestilt innflytelse hjemme.

Enkelte menn opplever nok at de kommer klart til kort i forhold til kvinner. Slik hovedpersonen Frandse i Hans Jørgen Nielsens *Fotballengelen* uttrykker det i et hjertesukk: «Hvordan skal jeg kunne gjenvinne min tapte glans når både hun og jeg hele tida oppfatter meg som en dårlig skolestil som det skal rettes så mye i at det nærmest kan være det samme.» Det er viktig for mannen å kunne være med på å definere hva som er rett og galt. På samme måte som det har vært viktig for kvinner å komme ut av posisjoner hvor de har blitt ofre for mer eller mindre skjult mannsmakt.

Et likestilt foreldreskap krever mye samtale og samarbeid. En undersøkelse av Evenshaug og Hallen viser at foreldre som deler på oppdragelsen, også er de som snakker mest sammen om den. Disse foreldrene er da også de som er mest fornøyd med oppgavefordelingen i hjemmet. En annen undersøkelse hvor et utvalg småbarnsfamilier ble fulgt gjennom noen år, viser at det som hadde størst betydning for barnas utvikling ikke var nøyaktig hva slags oppgavefordeling foreldrene valgte, men at begge parter var enige om og fornøyd med den rollefordelingen de hadde valgt. Det vil si at den ene parten ikke hadde en følelse av å bli sittende igjen med alle de ulystbetonte arbeidsoppgavene.

I en artikkel i tidsskriftet *Child Development* har R. Palkovitz påpekt at når far involverer seg hjemme med barna, fungerer det bra ikke bare for barna, men også for parforholdet mellom foreldrene. Mer rettferdige og fleksible kjønnsroller er med andre ord en god investering, ikke bare for likestillingen, men også for samlivet.

Han hadde skjønt det, den 17-årige maskin- og mek-gutten som i Samlivssenterets undersøkelse i videregående skole uttalte: «Hvis du skal ha sjans' på noe sengekos med kona om kvelden, så må du først ha gjort noe med hus og unger.» Eller slik psykolog Agnes Andenæs ble sitert i en overskrift i Dagbladet for en tid tilbake: «Klesvaskens betydning for seksuallivet er betydelig undervurdert.»

I følge amerikanske undersøkelser er likeverdige par, som er bevisste på en rettferdig og rimelig arbeidsfordeling hjemme, mindre utsatt for samlivsbrudd enn par med mer tradisjonelle kjønnsroller. Dette er jo ganske mye på tvers av mytene om at det er de nye kjønnsrollene som er skyld i alle skilsmissene i dag.

I Norge i dag blir om lag tre av fire skilsmisser igangsatt av kvinnene. Det er mange årsaker som anføres, men i følge familieforskere koker mye ned til temaet manglende verdsetting av henne og manglende deltakelse hjemme. Mennene «flagger ut», stiller ikke opp, lytter ikke osv. Et forhold fungerer best når begge parter føler seg verdsatt og når oppgavene – særlig de som ingen av dem liker å gjøre – er rimelig rettferdig fordelt. Det kan ikke bli et balansert og godt samliv hvis den ene parten hele tiden blir sittende igjen med «svarteper».

Alt dette er på mange måter et nytt landskap som må utforskes av vår tids barnefamilier. Vi har lenge hørt at dagens kvinner ikke lenger ønsker å gå i sine mødres fotspor. Men i høy grad gjelder det også for menn at de mangler forbilder i sine fedre. I følge Holter og Aarseth er det blant yngre menn en fundamental farskritikk til stede. To tredeler er generelt kritiske overfor sine fedre, og enda flere er bevisste på at de ikke vil være slik deres fedre var.

Vi er altså dårlig utstyrt med modeller for den nye farsrollen. Menn

som i dag starter familie, er pionerer som må skape sine egne roller og finne ut hvordan utearbeid, barneomsorg og husarbeid skal deles og balanseres ut i forhold til yrke og fritidsinteresser. Det er klart at dette gir en del bekymring og usikkerhet. Men samtidig er det utrolig spennende. Vi har i dag bedre muligheter til å skape gode og likeverdige relasjoner enn før, og vi har bedre muligheter til å gi våre barn en opplevelse av å ha både en mor og en far.

Menns behov og barnas

Vi har snakket sammen noen ganger om at vi kanskje burde gifte oss og få barn. Men det er veldig greit slik vi har det nå. Og jeg føler meg litt friere. Ja, ikke til å knerte rundt med andre damer. Det ville blitt håpløst i forhold til Camilla. Men jeg har liksom mer «lov» til å gjøre mine egne ting. Som å henge ut på byen med gutta, reise rundt på fotballkamper på søndagene med supportergjengen og sånn. Jeg veit jo at jeg ikke kunne ha gjort alt det hvis jeg hadde hatt barn.

(Christian, 25 år)

Mennene trenger barn faktisk også for sin egen del. Mye i den tradisjonelle mannskulturen har godt av det korrektiv eller den nyansering som ansvar for barn kan representere. Mange menn forteller om hvordan det å bli far har gitt livet en ny dimensjon.

En del nyere data tyder på at den tradisjonelle mann er i ferd med å bli mer sårbar. Arbeidslivet framelsker rett nok fortsatt den aggressive maskulinitet. Det er den som teller for å komme opp og fram. De som har høy status i næringslivet er unge, dynamiske «menn» av begge kjønn. Men samtidig blir den tradisjonelle mandighet sett ned på og til dels latterliggjort.

Vi ser nå en begynnende utvikling hvor menn er i ferd med å sakke akterut sammenliknet med kvinner både i utdanning, i arbeidslivet og på hjemmefronten. Det er mange faktorer bak denne utviklingen. Bl.a. har kvinner blitt mer bevisst sine muligheter og kjører et «tøffere» løp enn før for å nå sine mål. Jenter er i ferd med å bli i flertall når det gjelder høyere utdanning. Gutter velger stadig vekk tradisjonelle yrker som ofte fører til arbeidsledighet. Når jentene velger tradisjonelt så er i hvert fall ikke yrkene deres truet av oppsigelse. Det gjenstår fortsatt en god del på likhet i arbeidslivet og da særlig oppover i systemet. Men i økende grad blir kvinner foretrukket og «kvinnelige» lederegenskaper oppvurderes. På hjemmefronten har menn alltid ligget langt etter kvinnene når det gjelder innsats og innflytelse. Men akkurat på det feltet skjer det nå heldigvis en positiv utvikling.

De rene mannskulturer kan ha mange positive kvaliteter. Men de blir

også fort ensidige og sårbare. Vi har sett det i diskusjoner om bygde-Norge-guttene uten utdanning som sosiologer har karakterisert med de tre B-er: bil, børse og børst.

Det er klart at denne guttekulturen stiller svakt i konkurransen om damene. De oppfattes ikke som særlig attraktive eller modne til å gå inn i forpliktende forhold. De flytter kanskje hjemmefra en gang i 20-årsalderen etter å ha levd som «mamboere» og med liten innsikt i hva som skal til for å få et familieliv til å fungere. Og så – uten å ha «funnet seg sjæl» og prøvd livet på egne bein først – flytter de ofte rett over i et samboerforhold. Fra mambo til sambo. Ikke rart det kan bli samlivs-vansker og problemer.

En del sosiologer og antropologer er da også opptatt av at nettopp det å ta ansvar for barn kan være meget «siviliserende» for mannen. Den gode styrken vi finner i mannskulturen kan fort gå over streken og bli til uansvarlige og macho-pregede egotripper. Men den samme energi-en kan finne gode uttrykk i omsorgen for barn.

F.eks. nevner den amerikanske sosiologen David Popenoe et prosjekt fra Cleveland hvor sosialkurator Charles Ballard fikk 2000 fraværende, ugifte unge fedre til å ta ansvar for barna de hadde fått, noe de til da ikke hadde gjort. Han snudde på hodet den vanlige sosialpolitiske tese om at først må man ha jobb før andre ting kan skje. Her skulle man først bli bevisst på betydningen av å være en ansvarlig far. Ved prosjektstart hadde bare 12% av mennene arbeid. Ved prosjektslutt sørget 97% av mennene økonomisk for barna sine, 62% var i fullt arbeid og 12% til hadde fått seg deltidsjobb.

Vi trenger også i Norge en renessanse for den gode mandighet. Og da snakker vi ikke om idealene fra de vestlige testosteron-struttende vill-menn som lever ut sin individualisme. Vi har i så måte en tung arv å ta et oppgjør med. Fra Ibsen og fram til våre dager er vi blitt tutet ørene fulle med at den er sterkest som står aleine. Media og reklame forteller oss at vi skal elske oss selv. Vi skal være selvstendige og uavhengige – det er selve kjennetegnet på å være voksen. Til og med populær-psykologien kan finne på å fortelle oss: «Husk at du har bare ansvar for deg selv.»

Enhver voksen erkjennelse vet at slike idealer ikke er sanne. De er snarere uttrykk for en pubertetsvedvarende umodenhet. Å tenke bare ut fra sine individuelle rettigheter er ingen høy moralsk utvikling. Et voksenliv handler om både rettigheter og plikter, om både å kunne stå på egne bein, men også om å kunne innrette seg etter andre.

Den gode mandighet – og voksenhet – handler om å kunne overskride sin egoisme og greie å leve i forpliktende relasjoner. Du må kunne tåle at andre er avhengige av deg og kunne tåle at du er avhengig av andre. Da snakker vi ikke primært om forholdet til kompisene; det viktigste i

den gode mandighet er å kunne være stødig og pålitelig som mann og far, ansvarlig i forhold til den du lever med og de barn dere har. Og ansvarlig også i en større sammenheng: overfor lokalsamfunn og storsamfunn.

Den amerikanske forskeren John Gottman har i en større undersøkelse av parforhold konkludert at den kanskje viktigste enkeltfaktoren bak hvordan det går for dem, er hvordan mannen greier å forholde seg til kona si. Kan han lytte skikkelig til henne? Opplever han henne som en med samme grunnleggende ønsker og behov? Da vil han også lettere kunne utvikle en god gjensidighet til henne, og lettere kunne tørre å tillate både henne og seg selv å utvikle nye måter å dele arbeidet på.

Ut fra hva vi nå har av tilgjengelig kunnskap på feltet, må det være tillatt å ønske den nye farsrollen velkommen. Ovenfor har vi sett at det å ta et likestilt ansvar som far, er både noe som menn trenger for egen del, og noe som bidrar til at samlivet mellom mor og far blir bedre. Dette kommer i sin tur også barna til gode.

Det er akkurat her begrunnelsen for et mer aktivt farskap først og fremst ligger: En ansvarlig far er viktig fordi barna trenger det. Simpelthen.

Omsorg er ingen arena for vekst, sier Eivind Blikstad, som har skrevet flere bøker om fedre og barn. Skal man drive egenutvikling bør man gå helt andre steder, mener han. Bleier skifter man fordi barna trenger det. Han har selv skiftet tusenvis av bleier og synes ikke at han har «vokst» noe på det. Men barna har gjort det, og det er hele poenget.

Barns verden er omtrent avfolket av menn. Tiden er overmoden for fedre som kan gå inn og ta mer ansvar på hjemmefronten. Kanskje vi bør børste støv av ord som pliktfølelse og etikk. Det å ha barn er i våre dager først og fremst et spørsmål om moral. Har vi fått et barn er det vår plikt – positivt forstått – å ta ansvar for det. Den gode mandighet er å kunne ta ansvar, kunne la andre få være avhengige av meg. Som for eksempel barna mine.

Da må jeg aller først akseptere at både kona og jeg stiller i kombinertøvelsen: både omsorg og arbeid. Og så må jeg ta ansvar – i praksis – for at jeg har vært med å sette et barn til verden. Jeg bør ta farskapet som en mann!

3: To norske tiltak

Foto: Elie Bernager / Tony Stone

Fedregrupper og farspermisjon

Jeg skulle ønske det hadde vært mulig å ta ut pappapermisjon da Elin ble født. Men det var ikke i frågan i det hele tatt. Det var jo heller ikke økonomisk mulig for meg å få det til. Men da Geir kom fire år seinere, var den nye permisjonsordningen for fedre kommet. Jeg var litt usikker, for det var ingen før meg på jobben som hadde gjort det. Sjefen var ikke akkurat så veldig happy, men det gikk. Og de andre gutta var mer nysgjerrige enn ironiske, så det gikk også bedre enn jeg hadde trodd. Jeg føler på en måte at jeg har blitt mer far for Geir enn jeg var for Elin.

(Kjetil, 35 år)

I familieåret 1994 ble fedregrupper satt på den politiske dagsorden etter at daværende barne- og familieminister Grete Berget lanserte dette som et område hun ønsket å prioritere. Dette ble lansert som en viktig innfallsvinkel for å stimulere fedre til å finne fram til en farsrolle bygd på deres egne premisser. Etablering av fedregrupper ble sett på som en del av arbeidet med å støtte og styrke fedrenes rolle ved å gi dem muligheter til å dele tanker og erfaringer med hverandre. Gjennom fedregrupper ønsket en å bidra til at fedrene skulle ta en større del av ansvaret i familien, bruke mer tid til omsorgen for barna sine og styrke det felles foreldreansvaret. En var da alt i gang med å prøve ut fedregrupper i Sverige, og de første rapportene tydet på at dette var noe som traff mennene som et godt tilbud.

Parallelt med lansering av fedregrupper kom kanskje et av de viktigste bidragene for å få fedrene hjem til barna sine, nemlig innføringen av fedrekvoten. Denne ga fedre muligheten til å ta ut fire ukers permisjon med lønn for å være hjemme med barn. Fedrene ble stilt overfor et valg der de ved å ta i mot tilbudet ga barnet mulighet til å få fire uker hjemme med far. Ellers mistet familien disse fire ukene. Tilbudet ble karakterisert som «mild tvang» og innebar en tydelig forventning til far om å velge tid med barnet. Foreldrene fikk også muligheten til å fordele den samlede permisjonen mellom seg gjennom den såkalte tidskonto-ordningen. Denne ordningen gir også mange fedre mulighet til å velge mer tid sammen med barna sine.

Reaksjonene på disse nye mulighetene var til å begynne med latterliggjøring og hoderisting fra flere hold. Store deler av pressen dømte ordningene nord og ned. Tallene fra 1994, det første året med mulighet til å ta ut fedrekvote, tydet også på at kritikerne ville få rett. Det var bare noen få prosent av fedrene som benyttet seg av ordningen. Det som har skjedd etterpå har overgått selv de største optimistenes forventninger. Nå er det rundt 80 % av de fedrene som har mulighet til å ta ut permisjon som benytter seg av denne. En ser også at flere fedre tar ut permisjon utover de fire ukene.

I fedregruppene er bruk av tidskonto og utnyttelse av fedrekvoten et hyppig tema. Mange deler erfaringer om at dette er en periode de er nødt til å forberede seg på. Fedrene har dessuten bra med tid til å forberede seg ettersom dette må avtales i god tid med arbeidsgiver. For de aller fleste fedre blir det en selvfølge at det å tilbringe hele dager sammen med et spedbarn alene, krever at en kjenner det lille barnet rimelig godt. Far må vite når barnet trenger søvn, når barnet trenger mat og når det er tid for å skifte bleie. Han må være trygg på å kunne trøste og lokke fram smil og glede hos barnet. De aller fleste fedrene i gruppene er opptatt av hvordan de skal forberede seg til denne perioden gjennom å lære barnet sitt å kjenne. Den beste løsningen dreier seg om å bruke tid og energi i samvær med barnet på forhånd. En far i en av fedregruppene som hadde brukt svært lite tid sammen med det første barnet sitt før han tok ut sin permisjon, anbefalte ganske sterkt de andre deltakerne i gruppa om å forberede seg bedre enn han hadde gjort. Det hadde vært svært tøft for både ham og barnet når han som far i så liten grad virkelig kjente denne lille personen og hans behov.

I 1994 fantes det allerede spredte tiltak spesielt rettet inn mot fedre, og mange steder var en opptatt av fedrenes rolle i barneomsorg. Det var en tendens til at stadig flere fedre begynte å møte opp på foreldremøter i skoler og barnehager og til kontroll på helsestasjonen. En erfaren helsesøster beskrev endringen gjennom de siste årene slik: «Fedrene på helsestasjonen kommer ikke lenger med lapp fra mor om hva de skal spørre om. De tar opp spørsmål som dreier seg om dem selv og deres eget forhold til barnet.» Mange fedre hadde allerede begynt å bevege seg inn på omsorgsarenaen i betydelig større grad enn tidligere. De

politiske signalene om at fedregrupper bør være tilgjengelig over hele landet, har i stor grad bidratt til å styrke og støtte opp under en utvikling som setter fedrenes betydning i barneomsorgen på dagsorden. Mange kommuner og bydeler rundt om i landet har fulgt opp arbeidet med fedregrupper.

For den enkelte deltaker i fedregruppene synes det å være spesielt utbytterikt å møte andre fedre for å dele erfaringer om det å være far. Å samtale med andre menn om nærhet med barna, om samarbeid med mor og om tidsbruk i barneomsorgen gir mening for mange.

Et helt sentralt tema har vært hvordan tida sammen med barna kan brukes på best mulig måte. Samtaler om det å utforske barnas reaksjoner og eget samspill med de aller minste barna, har gitt fedrene mange a-ha opplevelser. Flere gir uttrykk for at de ikke visste om hvilken kompetanse spedbarna hadde med seg fra første stund. Flere har også gitt uttrykk for at de ikke hadde anelse om at de som fedre kunne være så viktige for barna sine så tidlig.

Mange beskriver hvordan de ser for seg hverdagen sammen med barnet, og at de ser fram til å kunne ha tid for seg selv sammen med den lille. Fedrene synes å lage seg et indre bilde av hvordan et godt liv sammen med barnet kan skapes der framme, om noen måneder. La oss skyte inn at fedregruppene vanligvis har bestått av fedre som ennå har 3-6 måneder fram til de skal være hjemme. Når vi snakker om dette, blir ofte egne erfaringer fra fedrenes egen barndom trukket inn og sett i forhold til hvordan de nå skal kunne bruke disse erfaringene for å gjøre det godt for den lille. Fedre drar ut på en tidsreise til sin egen barndom i forbindelse med forberedelser til tida alene med barnet.

Foto: Dale Higgins/ Tony Stone

Fedrenes ønske om tid alene sammen med barnet vil, om dette blir omsatt i handling, både skape en god personlig relasjon mellom de to, og gi barnet utvidet kompetanse på å mestre kommunikasjon med flere personer. I tillegg får fedrene oftest positive reaksjoner fra mødrene på å ville være alene sammen med barnet. Dette gir jo også mødrene større spillerom til å ta vare på sitt voksenliv utenfor hjemmet.

Den personlige erfaringen fedrene får gjennom samvær og ansvar for et lite barn, bidrar til at fedrene selv finner gleden ved å bruke tid sammen med barnet. Fedre som bruker tid til å bli godt kjent med

barna sine i den første perioden, ser ut til å fortsette å bruke tid på barna sine gjennom hele oppveksten. Det er dessuten en nær sammenheng mellom det å engasjere seg i barneomsorg og det å ha et godt forhold til også andre mennesker, både innen familien og med venner.

Fedregrupper – et mål i seg selv ?

Kari og jeg var på svangerskapskurs før Trude ble født. Og da var det en fyr, jeg tror han var lærer eller noe sånn, som kom inn og hadde en egen dobbeltime for oss menn. Vi var ikke mer enn fire karer. Så det var ganske rart. Men da vi hadde kommet over den første tausheten, var det egentlig ganske ålreit å få høre litt om hvordan det var for de andre. Kanskje det viktigste var at jeg skjønte at vi som fedre er ganske viktige også når ungene er helt små.

(Per Erik, 28 år)

Fedregrupper er primært et tilbud til nye fedre der formålet er å bidra til å øke deres deltakelse og engasjement i barneomsorgen. De fleste som har prøvd seg på å etablere fedregrupper har likevel erfart at deltakerne ikke kommer strømmende til. Trass i omfattende rekrutteringsarbeid med brev, telefoner og direkte markedsføring overfor både mødre og fedre, har oppslutningen vært begrenset mange steder. I en kommune ble det forsøkt flere ulike innfallsvinkler for å øke deltakelsen, blant annet ved å gi informasjon om formål og innhold i fedregruppene på svangerskapskurs. Nesten samtlige fedre som fikk direkte informasjon på denne måten sa at dette var av interesse for dem. Når tilbudet om deltakelse i slike grupper ble gitt etter at barnet var født, var det likevel bare et fåtall som deltok. I valget mellom å tilbringe en kveld hjemme sammen med familien eller dra ut for å snakke med andre menn, valgte de fleste samværet med familien. For menn flest finnes det ingen tradisjon med å sitte i grupper sammen med andre menn for å snakke om seg selv og sine private erfaringer. Det finnes likevel kommuner og bydeler der oppslutningen om fedregrupper er god.

Trass i at oppslutningen om fedregrupper til nå ikke har vært overveldende, har satsingen på slike grupper hatt en svært viktig funksjon ved at den har bidratt til å vektlegge fedrenes betydning i barneomsorgen. Gjennom arbeidet med utvikling av fedregrupper er interessen for fedrenes rolle blitt stadig mer uttalt blant dem som ble involvert i arbeidet. Både på helsestasjonen og i barnehagen synes det å være en markert endring i tilnærmingen til fedre og opptatthet av deres betydning for barna.

Mange fedre benytter seg i dag av tilbudet om samtaler omkring barnet på helsestasjonen. Helsestasjonen ønsker fedrene velkommen

og er opptatt av å formidle til fedrene at de er viktige for barna sine. Samtidig markerer helsestasjonen at den er et sted der også far kan henvende seg for å få informasjon og støtte i foreldreskapet. Fedregrupper er i denne sammenheng tenkt som et tilbud om å etablere en møteplass der fedre selv skal få muligheter til å drøfte seg i mellom hvordan de som menn skal være betydningsfulle for barna sine så tidlig som mulig. Mange helsesøstre sier at de som kvinner ikke føler seg kompetente nok til å gi menn den støtte og veiledning disse har behov for. En alternativ forklaring kan være at de likevel ikke ønsker å ta skrittet fullt ut og ta fedrene inn i det kvinnefellesskapet som allerede er etablert gjennom mødregrupper mange steder. Egne erfaringer fra fedregrupper, sammen med helsesøster, er imidlertid at slike grupper ikke fungerer vesentlig forskjellig fra grupper der helsesøster ikke er med.

En viktig sideeffekt av å tilby egne fedregrupper etter fødselen, kan være at fokus trekkes bort fra at barneomsorgen er et felles foreldreprosjekt. Det kan synes problematisk for mange å forstå at en tilbyr grupper for menn og kvinner i fellesskap før barnet er født, mens en etter at barnet er født skal tilby mødrene og fedrene et gruppetilbud hver for seg. Det vil bli en utfordring å finne fram til løsninger der foreldreveiledning blir et helhetlig og likeverdig tilbud til begge foreldre sammen også etter at de har fått barn. Egne møteplasser for mødre og fedre hver for seg kan være et godt tilbud i tillegg, men det synes opplagt at et offentlig foreldreveiledningstilbud primært bør rettes inn mot begge foreldrene i fellesskap.

Helsestasjonen – også for fedre?

Jeg husker godt hvor merkelig det var for meg å gå aleine som far på helsestasjonen. Nesten som den derre Ole Paus-greia om enslig far på svangerskapskurs. Nå er det nesten 30 år siden, kona måtte i full jobb igjen, og jeg hadde lettere for å få permisjon, så jeg var hjemme det første året. Den gang var det helt uvanlig å se fedre der. Jeg følte meg ganske sær, men også litt heroisk. Jeg er glad det er annerledes i dag. Truls, sønnen vår, deltar helt naturlig i alt det med helsestasjon og sånn, på lik linje med sin kone.

(Hermann, 54 år)

En viktig grunn til at vi i dette heftet har brukt så mye plass til den første tida, er at veldig mye av grunnlaget for gode samarbeidsrutiner mellom foreldre og gode relasjonsdannelser til barnet etableres da. I dag sitter vi inne med ny og omfattende kunnskap om barns tidlige kompetanse til å gå inn i relasjoner til både mor og far. Vi vet mye om hvor viktig det er tidlig å etablere gode samarbeidsrutiner hjemme, i tråd med de forventninger hver av foreldrene har på forhånd. Vi ønsker

å formidle sterkt gjennom dette heftet at det er bra for barna at både mor og far etablerer et personlig og nært forhold til dem. Den kunnskapen fagfolk i dag har tilgjengelig på disse og andre viktige områder, er det av vesentlig betydning å kunne formidle til dem det gjelder.

Samtidig synes det å være bred enighet om at slik kunnskap bør formidles slik at foreldrene kan gjenkjenne det som formidles ut fra sine egne erfaringer. Når din erfaring er at ditt barn har det godt når det ligger på ditt nakne hårete farsbryst, så velger du å tro på at dette er sant for ditt barn. Uansett om andre har andre erfaringer eller at enkelte psykologiske teorier eventuelt skulle si noe annet. Erkjennelsen av at barn er forskjellige og at foreldre vektlegger ulike mål ulikt for sine barn, kan fungere som spennende utgangspunkt både i grupper og individuelt, i samtaler i barnehagen eller på skolen.

Foto: Timothy Shonnard / Tony Stone

Gjennom å ta del i den informasjon om barnets hverdag som er tilgjengelig i barnehage eller på skolen, får en mulighet til en dypere forståelse av barnets liv utenfor hjemmet. Gjennom samtaler med andre foreldre og fagfolkene får en mulighet til å ta del i andres erfaringer og synspunkter på barn, en kan snakke om barneoppdragelse, og en kan se sine egne tanker og erfaringer i et større perspektiv. For barna er det godt å vite at far vet hvem styrer Kari i barnehagen er eller at han har truffet læreren. At foreldrene kjenner kameratenes foreldre kan bidra til å gi økt trygghet. Fedres deltakelse på helsestasjon, i barnehagen eller på skolen handler om å ta aktivt del i barnas liv.

I dette heftet har vi ikke gått nærmere inn på hvordan en best mulig kan tilrettelegge god foreldreveiledning eller et godt samarbeid med foreldrene innenfor de ulike arenaer. Vi vil her peke på at det finnes gode hjelpemidler tilgjengelig for fagfolk til dette, blant annet i mye av det materiell som er gitt ut gjennom Foreldreveiledningsprogrammet.

Med utgangspunkt i egne erfaringer vil jeg vise fram en tilnærmingsmåte som synes egnet til å engasjere både fedre og mødre. Dette eksemplet er hentet fra helsestasjonen, men liknende tilnærmingsmåte er også prøvd som utgangspunkt for foreldremøter fra barnehagen til ungdomsskolen.

På helsestasjonen – et eksempel på en temakveld med mor og far

På helsestasjon har vi i grupper med mødre og fedre i fellesskap invitert deltakerne til å trekke fram de viktigste målene de har for sine barn. Det synes ikke å være tydelige forskjeller mellom kjønnene på dette området. Kjærlige, omsorgsfulle, selvstendige barn går igjen som viktige egenskaper begge foreldre ønsker for sine barn for fremtiden. Dette er store og viktige ønskemål som det er lett å støtte opp under.

Til hjelp for å nå målene i barneoppdragelsen, trekker en oftest fram opplevelser fra egen oppvekst som det viktigste hjelpemiddel en har. Dette gjelder like mye menn som kvinner. Her ligger et hav av personlige erfaringer åpent tilgjengelig til å løftes fram og til å deles. I grupper med foreldre er det spennende å kunne ta del i andres erfaringer, men en vil også kunne se at en selv og partner har veldig forskjellige erfaringer som en tar med seg inn i familien.

Når en ber deltakerne om å se tilbake på gode erfaringer de hadde med sine mødre og fedre fra egen barndom, gir dette et ganske entydig bilde. Både kvinner og menn kan i hovedsak huske enkelthendelser og spesielle situasjoner med fedrene sine, mens mødrene huskes som noen som alltid var der. Det er mye vanskeligere for begge å huske enkeltepisoder med egne mødre. Både kvinner og menn har felles erfaringer fra en type relasjon og oppdragelse fra egne mødre og en annen type relasjon og oppdragelse fra fedrene sine. Det er selvsagt unntak der eksempelvis fedre har vært langt mer til stede i hverdagen og mor mer ute eller der en har vokst opp med far eller mor alene.

Hovedformålet med å trekke fram erfaringer i en slik tilnærming, er å peke på den mengde erfaring som ligger tilgjengelig for menn like mye som for kvinner i forhold til hva god omsorg var for dem i egen oppvekst. En mulig innfallsvinkel i tilnærming til foreldre, enten dette foregår individuelt, i forhold til par eller i grupper, kan være å ta utgangspunkt i både de felles erfaringer kvinner og menn har og de forskjellene de som enkeltmennesker har med seg fra egen oppvekst. Erfaringsmessig kan dette skape grunnlag for økt forståelse både av partner og for viktigheten av sitt eget personlige engasjement i barneomsorgen. Foreldrene kan selv i stor grad påvirke hvordan de en gang i framtida vil bli husket av barna sine.

4: Hva kan fedre?

Mytene om mødrene og barna

Jeg har alltid blitt flasket opp med det at småbarn er en del av kvinneverdenen. Og at vi menn ikke har noe særlig å si der. Jeg merker det fortsatt, selv om Cecilie og jeg er enige om at også jeg skal mye inn i forholdet til Henriette. Kanskje det merkes mest fra den eldre generasjon, mora til Cecilie og sånn. Alle spørsmål om Henriette rettes til Cecilie, ikke til meg. Egentlig litt urettferdig. Akkurat som om jeg ikke betyr noe i denne sammenheng.

Andreas, 29 år

I det følgende skal vi se litt nærmere på hva forskning sier om fedres betydning overfor barn. Dette er et ganske nytt felt. En internasjonal oversikt over litteraturen i perioden 1929 til 1956 har vist 169 publikasjoner om mor/barn- og 12 om far/barnforholdet. Først i 1976 kom et skikkelig faglig farsbidrag med Michael E. Lambs artikkelsamling *The Role of the Father in Child Development.* Det var jo heller ingen stor farsinnsats i hjemmet, før kvinnene begynte å bevege seg ut i arbeidslivet på 60- og 70-tallet. «Fedre kan således på mange måter sies å ha fått den plassen de fortjener» sier Stein Erik Ulvund, professor i pedagogikk.

Men mødre har til gjengjeld hatt en helt eksklusiv plass i teorier og forskning omkring barns utvikling. Dette bildet har holdt seg, selv om nyere forskning i mange år har satt spørsmålstegn ved den dominerende morsrollen. Dette henger også sammen med hvordan vi ut fra nyere utviklingspsykologi ser på barn.

Fram til 1960-åra var forståelsen av barns utvikling dominert av «de store teorier» (f.eks. Freud, Piaget og Erikson). Fra 70-tallet av er disse teoriene blitt gradvis endret og kritisert. Vi har i stedet fått sterkere fokus på mer avgrensede sider ved barns utvikling, og vi har fått økt oppmerksomhet om betydningen av de kulturelle ulikheter.

Samtidig har det skjedd grunnleggende endringer i vårt syn på barn. Mye av «de store teoriers» barneforståelse la vekt på kunnskap om feilutvikling og tidlige skader. Barn ble sett på som sårbare, avhengige og særlig utsatte. Spedbarnet hadde ingen selvstendig, gryende mental organisering, men var bare totalt avhengig, «ikke noe annet enn en mottaker som passivt lar miljøets penn skrive inn personligheten på livets tavle», i følge den danske utviklingspsykologen Dion Sommer.

Nyere forskning har vært sterkt kritisk til om det er riktig å forklare normal utvikling ut fra forskning om avvik. Sykdomsprosesser kan ikke uten videre overføres med gyldighet til det normale. Bevisstheten om dette har endret vår forståelse. Bildet av det passive, skrøpelige

barnet er omtrent snudd på hodet. Nå snakkes det om det robuste og kompetente barn.

Endringen kom på mange måter med videokameraet. Gjennom detaljerte video-opptak av normale barn, oppdaget forskerne at spedbarnet er en aktiv deltaker i sin egen utviklingsprosess og med stor evne til å håndtere stress og kompensere for utviklingsskader. Utviklingen skjer hele tiden i et samspill med andre, hvor barnet gir og tar i mot, og således etablerer et eget lager av erfaringer.

Den tradisjonelle utviklingspsykologien var familiesentrert på en måte som vi i dag kan se var historisk og kulturelt ganske snever. Utgangspunktet var «den gode, gamle familien» med utearbeidende far og hjemmearbeidende mor. Barns oppvekst var knyttet til denne familietypen, og i den sammenheng fikk mødrene en dominerende plass. Spedbarnets sosiale verden var det samme som forholdet mellom mor og spedbarnet. Fars rolle var stort sett begrenset til å støtte opp om mor så godt som mulig.

Når mor fikk en så viktig rolle hang det sammen med forståelsen av barnets tilknytning eller følelsesmessige binding. Det synes å være godt faglig begrunnet at spedbarnet trenger en trygg «base» som er viktig i balansen mellom behovet for nærhet og trangen til å utforske omgivelsene. Dette ble imidlertid forstått dithen at normal utvikling innebar en tilknytning til en person, fortrinnsvis moren, og at denne tilknytning bør skje i løpet av første leveåret. Ja, faktisk mente man ut fra psykoanalytisk teori at mor og barn i 0-5 måneders perioden skulle danne en såkalt «psykisk symbiose», dvs. et tett samliv som begge skulle ha nytte av. Symbiosen skulle være atskilt fra omverdenen og ble sett på som en forutsetning for videre normalutvikling.

I dette bildet ble ikke far levnet noen plass. I sin bok «*Det første leveårets psykologi*» fra 1973 hevdet for eksempel A.S. Duve at menns hårete bryst var et bevis for at de ikke var like godt skikket som kvinner til nærkontakt og dermed omsorg for spedbarn. (Dette er utelatt i den reviderte utgaven fra 1993.)

Foto: Ranald Mackechnie / Tony Stone

Slike hypoteser har hatt stor overlevelseskraft trass i manglende faglig grunnlag og sterk kritikk fra nyere forskning. De har vært med på å opprettholde dogmatiske holdninger om mødres eksklusive betydning. Dette har ikke bare gitt utearbeidende mødre kronisk dårlig samvittighet og hindret

dem i å spille en likestilt rolle i samfunnslivet. Det har også bidratt til å nedvurdere fedre som omsorgspersoner.

Disse teoriene har først og fremst vært begrenset til en liten periode i den vestlige verden, historisk og kulturelt (det såkalte husmor-samfunnet). Dette viser også en større undersøkelse av antropologene Weissner og Gallimore, hvor de i over 100 ulike industrialiserte og ikke-industrialiserte kulturer fant mor som den eksklusive og primære omsorgsperson i bare fem kulturer.

Først med farsforskningen fra 1970-tallet ble det et skikkelig brudd med den tradisjonelle mor/barn-tenkningen. Det ble gjort omfattende undersøkelser av hvilke andre relasjoner barnet vokser opp i. Dette ga oss et nytt og til dels overraskende bilde av barnets sosiale verden, og mye av den morssentrerte forskningen fra før 1960-åra ble forkastet. Det dominerende syn i dag er at barn utvikler en kompetanse «som gjør dem egnet til å trives i en utvidet sosial verden på et svært tidlig tidspunkt», i følge Dion Sommer. Spedbarnet har altså evne til å etablere gode og nære tillitsforhold til mer enn en person helt fra starten av. Det nyfødte barnet er dermed rede til å ta i mot også fars omsorg og nærhet fra første dag.

Vi kan merke det når vi trår til som bleieskiftarbeidere. Barnet vårt er disponert for å oppfatte og reagere på sine stabile omsorgspersoner og danne tilknytning til dem. Gjennom lyder, kroppsbevegelser, blikk og ansiktsuttrykk ligger barnet på stellebordet og gir tilbake til oss. Det er opp til oss som fedre å ta i mot den invitasjon som ligger i disse signalene. Heldigvis er også menn disponert til å gi omsorg for sine barn, og både mor og far utvikler som regel raskt gode omsorgsfølelser.

Barn har behov for oss som lydhøre omsorgspersoner for å få tolket sine signaler og få møtt sine behov. Til gjengjeld får vi som foreldre i belønning barnas uforbeholdne hengivenhet når deres behov blir møtt på en kjærlig og skikkelig måte.

Fedre og omsorg

Det med fødselen til Trine var stort. Jeg veit ikke helt hva slags ord jeg kan bruke, for det var noe som gikk langt ut over det jeg noensinne har opplevd. Mitt livs største opplevelse. Det var jo første gang. Og så tre år etterpå med Emil. Kjempegreier. Men da visste jeg mer om hva jeg gikk til. Det er jo noe spesielt med første gang. Jeg tror ikke vi menn aner noe om disse tinga på forhånd. Og vi har ikke snøring på hva det betyr at vi bidrar videre framover. Ingen skal komme og fortelle meg at ikke jeg har betydd masse for de to. Selv om jeg veit jeg burde ha stilt bedre opp, jeg skal innrømme det. Men egentlig tror jeg at jeg har like gode forutsetninger som Ingunn til å få kontakt med ungene våre.

Tore, 35 år

Det er altså viktig at fedre tidlig tar ansvar for ungene. Men evner de å gi den nødvendige omsorg og skape den gode tilknytning som vi vet at barn trenger? Dette har jo tradisjonelt vært kvinners område, mens menn har stilt sterkere på områder som leik og aktiviteter.

Skal vi svare på slike spørsmål må vi først se litt nærmere på forutsetningene for den omsorg som må til for at barn skal få etablert en trygg «base» og få utviklet en god tilknytningsevne. Tre faktorer vil, etter min mening, være viktige foreldrekvaliteter i denne sammenheng:

1. Innlevelse. Dette går på omsorgspersonens evne til å leve seg inn i og ha en følsomhet overfor barnets gråt, smil og andre signaler, slik at en kan reagere umiddelbart og hensiktsmessig. F.eks. lærer bleieskiftarbeidere av begge kjønn temmelig fort hva som er forskjell på «jeg-har-bærsj-i-bleia-gråt» og «jeg-vil-bli-tatt-opp-og-få-kos-gråt». Flere undersøkelser har vist hvordan en følsom og innlevende omsorg i hjemmet er en viktig forutsetning for at barn skal få en basis av trygg tilknytning. Dette handler ikke bare om enveiskommunikasjon fra de voksne. Barnet er også med på å skape sitt eget utviklingsmiljø og dermed også forutsetninger for hvordan foreldre kan være innlevende. Under dette punktet bør det også sies noe om betydningen av å være stabilt tilstede. Det er ikke nok å snakke om kvalitetstid i samvær med barn, det trengs også kvantitet og kontinuitet. Bare den som er kontinuerlig med i de daglige rutiner vil være i stand til å justere seg etter barnet.

2. Selvinnsikt. Dette er et livslangt «prosjekt». Det handler bl.a. om ærlighet, også i forhold til egne følelser som vi ikke helt liker. Ovenfor ble det nevnt at barnet er med på å skape sitt eget utviklingsmiljø. Måten barnet er på gjør noe med oss som foreldre. Og det kan bli ugreit når det treffer sider ved oss som vi ikke helt liker. Da er det en fordel å vite hva som er vårt og hva som er barnets. Det er en fordel for barna våre at vi ikke blir dobbelte eller utydelige i vår måte å kommunisere med dem på, og da må vi ha et ryddig forhold til oss selv. Selvinnsikten henger også sammen med våre egne barndomserfaringer og hvordan vi har greid å forsone oss med dem. Det er en god, gammel erfaring at foreldre som er rimelig trygge på seg selv, fungerer bedre i å skape trygg tilknytning for barna.

3. Evne til forsoning. Dels kan det her være behov for et indre oppgjør vi som foreldre bør utføre i forhold til oss selv, og dels kan det handle om evnen til å gjøre opp overfor andre. Dette går bl.a. på evnen til å kunne mestre følelser i samspill med andre mennesker. For barna våre er det viktig å kunne lære seg å mestre sine egne følelser i samspill med andre. Denne evnen henger nær sammen med trygg tilknytning. Utrygge barn lukker mer inne av negative følelser overfor omsorgspersonene. En god evne til oppgjør innebærer at vi kan ta i mot og romme mye av det vanskelige våre barn kan komme med. Så bør vi kunne se vår egen del i det – kan hende er det noe vi bør be våre barn om tilgivelse for. Og så er det kanskje noe vi bør tilgi dem. I det hele tatt: kunne gjøre opp og legge negative ting bak oss, om mulig.

Så tilbake til spørsmålet: I hvilken grad evner fedre å være omsorgsfulle og skape gode tilknytninger? En rekke undersøkelser kan fortelle oss noe om dette.

Fedre påvirkes i høy grad følelsesmessig av sine barn, viser en studie av Greenberg og Morris, som observerte fedre i samspill med nyfødte barn. En samleterm som ble brukt om fedrenes opplevelse var «engrossment», dvs. at mange av dem var helt oppslukt. De viste sterkt følelsesmessig engasjement, dyp glede, overveldethet og gråt. I tillegg fokuserte de også intuitivt på spedbarnets ansikt og uttrykk, altså der hvor den sosiale kommunikasjonen starter.

Parke og O'Leary studerte mødre og fedre i samspill med egne barn på en barselsavdeling, og Parke og Sawin observerte mødre og fedre i forbindelse med mating av tre måneder gamle babyer. I disse undersøkelsene var det ingen kvalitative forskjeller, eller forskjeller i grad av innlevelse mellom de to kjønn.

Frodi og Lamb med medarbeidere presenterte i en undersøkelse videoopptak av barnegråt fra vanlige spedbarn og fra premature spedbarn overfor 64 foreldre. Samtidig ble forsøkspersonene sjekket med flere fysiologiske mål (hjerte, blodtrykk og hud), og de ble bedt om å fylle ut et spørreskjema. Resultatene viste at mødrene følte, ut fra egenvurderinger, seg noe mer berørt av barnegråten enn fedrene, men de fysiologiske målingene ga ingen merkbare forskjeller. Frodi og Lamb konkluderte derfor med at det ikke synes å være noen holdepunkter for å si at kvinner er mer «biologisk predisponert» enn menn til å reagere på barnegråt, og i følge resultatene hadde mennene like stor innlevelse overfor barnegråt som kvinnene.

En liknende undersøkelse ble gjort overfor jenter og gutter fra 8 til 14 år. De fikk høre lydbånd med gråtende spedbarn, og deres reaksjoner ble registrert. Deres ytre, eller sosiale tilbakemeldinger (smil, bekymret uttrykk etc) var noe ulike ved at jentene viste mer medfølelse. Men deres skjulte reaksjoner (hjerte, hudrespons, blodtrykk etc) var like. Begge kjønn reagerte med samme grad av ubehag.

I en annen undersøkelse studerte Feldman og Nash interessen for spedbarn hos 120 unge voksne kvinner og menn. Disse var delt i fire grupper: 1) samboende uten barn, 2) gifte uten barn, 3) par som ventet sitt første barn, og 4) foreldre med barn. De ble observert i ulike situasjoner med spedbarn. Hos de tre gruppene som ikke hadde barn var det ingen kjønnsforskjeller i interesse eller innlevelse. Hos dem som hadde barn var det en liten tendens til at mødrene var noe mer sensitive. Feldman og Nash trakk den konklusjon at det ikke dreier seg om medfødte eller biologiske kjønnsforskjeller i omsorgsevne. Den lille forskjell som fantes hos foreldre med barn handler om erfaring eller lært atferd. Disse mødrene hadde i praksis en mer omfattende rolle enn fedrene i omsorgen for barna.

Erfaringer fra familier med hjemmearbeidende fedre har også kunnet si oss noe om dette. Mannsforskeren Pruett fulgte i flere år en gruppe slike familier. For ordens skyld: fedrene i denne gruppa var ikke spesielt feminine. Konklusjonen fra Pruett var at små barn med fedre som primære omsorgsgivere var kompetente, nysgjerrige og viste høy grad av trivsel. Fedrene evnet å utvikle de intense, gjensidige tilknytninger som barn trenger som et følelsesmessig grunnlag. Det at disse mennene i så høy grad hadde involvert seg og tatt ansvar i forhold til barna, synes å ha forandret deres erfaringer med egen rolle. De utviklet en tilknytning sterkere enn gjennomsnittet til barna sine. De ble rett og slett mer glad i dem. De var tryggere på hva de gjorde og mer tilfreds. Selv om de kunne ha flere konflikter med barna sine følte de seg nærmere dem, var mer opptatt av deres utvikling og følte at de betydde mer for dem. Attpåtil viser statistikken at disse fedrene selv var mindre utsatt for sykdommer.

Samlet sett er det altså en ganske klar konklusjon at fedre, når de er i en situasjon hvor det forventes omsorg og innlevelse av dem, stort sett kan utvikle en omsorgsevne som i høy grad likner den mødre har. Fedre kan være like sensitive og innlevende som mødre. Det er ikke kjønnet som er viktigst, men situasjonen og kulturbakgrunnen.

De fleste undersøkelser de siste 20 år viser en stadig høy grad av tradisjonell oppgavedeling, med mødre som er opptatt av stell og omsorg og med fedre som er opptatt med aktiv lek. Selv om undersøkelsene ovenfor viser at fedre kan, så er det fortsatt mange som ikke kan like mye på dette feltet som sine koner. En studie av Heath fulgte en gruppe sterkt karriereorienterte fedre. Disse viste mindre oppmerksomhet overfor egne barn, og de hadde også langt mindre farskompetanse overfor barna enn andre fedre hadde. I en undersøkelse av Field ble fedrene delt i to grupper, de primære og de sekundære omsorgsgivere. De primære hadde mer direkte omsorgsansvar, og de var også klart mer kompetente. Fields konklusjon er utvetydig: Omsorgskompetanse er ikke en kjønnsavhengig egenskap, men et resultat av erfaringslæring som erverves gjennom daglig samspill med barnet.

For et par år siden kom en dansk undersøkelse som skapte en del bråk. Ut fra en studie om enslige fedre med 3-5 år gamle barn konkluderte M. Christoffersen med at disse fedrene jevnt over fungerte «bedre» som foreldre sammenliknet med enslige mødre. Bruken av vold overfor barn er også høyere hos enslige mødre enn hos enslige fedre. Men det bør føyes til at det har kommet en del faglig kritikk av undersøkelsen til Christoffersen. Sammenlikningen med de enslige mødrene var ikke helt rimelig da hans fedre stort sett var bedre stilt sosioøkonomisk, utdanningsmessig osv. Det er dessuten atskillig mer status forbundet med å være enslig far enn enslig mor.

Det bør uansett ikke være tvil om at fedre kan, og at de stort sett har de nødvendige forutsetninger.

Farsfravær

Jeg veit det høres dumt ut, og jeg synes det er like teit hver gang jeg hører det fra andre menn, det blir liksom en slags pliktøvelse. Vi er nok altfor mange i min alder som har denne opplevelsen. Men det handler om at jeg innrømmer at jeg brukte for altfor lite tid på jentene da de var små. Den tiden kommer ikke igjen. Vi var i etableringsfasen. Studielån, huslån, bil og det hele. Jeg hadde bedre muligheter til å tjene penger enn Susanne. Jeg likte jobben i det firmaet jeg var ansatt i, og det ble forventet at man sto på skikkelig. Nå etterpå ser jeg jo at vi kunne ha gjort dette annerledes.

Holger, 42 år

Som nevnt tidligere har det samlet sett vært forsket lite på fedre, og det lille vi har er fra de seinere år. Men ett område representerer et unntak, og det gjelder konsekvensene av farsfravær. Alt på 1950-tallet studerte Per Olav Tiller norske sjømannsfamilier, og hos guttene i disse familiene fant han mindre selvstendighet, mer avhengighet av mor og mer kompenserende maskulin atferd.

I den tidlige forskningen var konklusjonen ganske klar: farsfravær hindret en god utvikling av stabil kjønnsidentitet for sønnene. Det førte til at de enten utviklet seg til å bli mer feminine enn normalt, eller de fikk en såkalt kompensatorisk identitet som ofte er blitt kalt hypermaskulinitet. Dvs. at guttene var grunnleggende usikre på egen kjønnsidentitet, og utviklet derfor en overdreven og idealisert mannlighet. Fra 70-tallet av ble det imidlertid etter hvert stilt mange metodiske spørsmål til denne forskningen og resultatene ble problematisert.

I den seinere tid er det blitt laget en gjennomgang av 67 internasjonale prosjekter om farsfravær. Her blir de mange metodiske svakheter i det tidligere materialet påpekt. Like fullt konkluderer studien samlet sett med at farsfravær slår ut. Gutter med farsfravær var mindre kjønnsstereotype eller mer feminine enn andre gutter før skolealderen. Men fra skolealderen av ble de mer stereotype, særlig når det gjaldt aggresjon. Hypotesen om hypermaskulinitet er også blitt bekreftet i seinere undersøkelser, men ikke så tydelig som i tidligere forskning.

På dette området er det imidlertid mange grøfter å falle i, og det er all grunn til å ta gjeldende forskning med atskillige klyper salt. Det kan også nevnes at Tiller i en artikkel nesten tre tiår seinere har nyansert sine funn fra 50-tallet. Farsfravær er et fenomen som kan finne sted under svært ulike sosiale vilkår, og derfor kan det arte seg svært forskjellig. Resultatene fra undersøkelsen ble overforenklet og skapte dermed stereotypier sier Tiller. Dessuten lå den såkalte kompensatoriske maskuliniteten hos disse guttene langt fra det som kunne vekke bekymring. Det vil alltid være mange andre faktorer i bildet. Betegnende nok kalte Tiller da også sin artikkel fra 1985: «Det kommer an på.»

Det er i denne sammenheng viktig å se litt nærmere på hvordan kjønnsidentiteten dannes. Det er for enkelt å hevde at den nærmest er en slags «pakke» som sønnen overtar fra far. Identitetsdannelsen formes ikke som etteraping. Den læres ikke gjennom tradisjonell modellæring, men gjennom praksis og i et gjensidig samspill med de voksne omsorgspersoner. Når så far er til stede og i skikkelig samspill, og representerer en nyansert kjønnsidentitet, burde forutsetningene være godt dekket. Men når far ikke er til stede blir han bare et «bilde» som da særlig guttene kan ha vanskelig for å tolke.

Dette kan gi et dårlig utgangspunkt for barns identitetslæring, for far er ikke til stede i et naturlig samspill hvor fortolkningen skapes ut fra et levende forbilde. Særlig gutter trenger mye hjelp til «oversettelse» når far ikke er til stede. Jo mindre reell erfaring barn har med nyanserte og tilstedeværende menn, jo større kan behovet bli for kunstige erstatninger som f.eks. dataspill og video. De får ikke de erfaringer med utprøving som de bør ha. Og hvis dette ikke erstattes på annen måte, kan det ende opp med oppdemmet aggresjon eller overdreven maskulinitet.

Foto: Liz McAulay / Tony Stone

Farsfraværet gjelder ikke bare sønner, det kan også slå ut for døtre. Å forholde seg til det annet kjønn er ikke noe de kan få fullt ut av sine mødre. De må lære av sine fedre noe om heteroseksuell tillit, intimitet og ulikhet. De kan lære noe om sin egen femininitet, og ikke minst vil de kunne få et sterkt bidrag til utvikling av egen selvtillit.

I sin undersøkelse av norske menn i 1988 peker Øystein Gullvåg Holter på at en stor del av de menn som vokste opp uten fedre ikke var negative mot fedrene sine. Men mange av dem fikk ofte en reaksjon noe seinere i livet. Denne reaksjonen gikk da ikke mot faren, men mot det kvinnelige. Dette viste seg å slå ut også i negative holdninger til likestilling og innvandrere.

I de siste åra er oppmerksomheten igjen blitt sterkere rettet mot de fraværende fedre. I særlig grad gjelder dette i USA hvor farsfraværet

karakteriseres som et av landets mest presserende sosiale problem. En av de markante talsmenn på området, forfatteren Robert Bly, sier at amerikanske menn er psykisk underernært på grunn av farssavn og at de går med dype «fars-sår».

En oversikt over amerikanske studier av farsfravær kan virke voldsomt. Her kan vi lese at fraværende fedre virker negativt inn på bl.a. problemløsning hos førskolebarn, barns helsetilstand, barns personlige og familiemessige tilpasning, skoleprestasjoner, ungdommers selvbilde samt stressnivå blant studenter. Videre har kvalitative studier påvist en sammenheng mellom farsfravær og ensomhet, tapsfølelse osv. Dette gjelder også for døtrene, og den negative effekten blir større jo tidligere det skjer i barnas liv. Men dette er amerikansk og må sees i sammenheng med andre forhold som for eksempel sosioøkonomisk status.

I følge amerikansk statistikk kan også fysiske og seksuelle overgrep ses i sammenheng med farsfravær. Det er svært få fedre som er seksuelle overgripere sammenliknet med stefedre (sju ganger så mange), fjerne slektninger osv. Mer farsfravær henger sammen med mer overgrep. Det samme gjelder fysiske overgrep hvor enslige mødre og deres kjærester figurerer høyt på statistikken.

Dette kan ikke uten videre overføres til norske forhold. Det å være aleinemor i USA er atskillig mer utsatt økonomisk og sosialt enn på våre kanter. Undersøkelsene sier derfor kanskje vel så mye om fattigdom og sosiale problemer som om relasjoner.

I nordiske undersøkelser blir forskjellene mindre mellom enforelder- og toforeldrefamiliene. Det er – heldigvis – ikke så negativt ladet og økonomisk utsatt å være aleinemor i Norge. Vi ser da at faktorer som sosioøkonomisk status og nettverk også betyr svært mye for barns oppvekst. Ser man på skoleresultater kan man for eksempel finne at døtre av aleinemødre med høy utdannelse er de som er flinkest.

I Norge har farsfraværet i det siste blitt kanskje mest tydelig i forbindelse med samlivsbrudd. Mens vi har sett en økende bevissthet om farsansvar og arbeidsdeling i forhold til barn i komplette familier, viser en nyere undersøkelse av Ann-Magritt Jensen at bare 30% av skilsmissebarna har regelmessig samvær med faren. Dette er en trist utvikling. Fedre blir uvegerlig mer perifere etter samlivsbrudd. Deres legale «rettigheter» til barna blir svekket, noe som får innvirkning på fars ansvarlighet i forhold til barna. Enda mer deprimerende blir dette sett i lys av at samboerskapet har en rate for samlivsbrudd som er flere ganger høyere enn for ekteskap. Samtidig blir også samboerforholdet ofte en ganske dårlig ordning hvis man ser på menns rettigheter.

Forholdet foreldre-barn etter samlivsbrudd er et område som dessverre er blitt viet altfor lite oppmerksomhet, men noe veit vi. Det er mer samvær når barna er mindre og når foreldrene har høyere utdanning og inntekt. Vi veit at fedre stiller mindre opp når de har vært samboere enn når de har vært gift. Og fedrene forsvinner mer når foreldrene

etablerer seg med en ny partner. Den sterkeste enkeltfaktoren synes, i følge An-Magrit Jensen (*Det vaklende faderskapet*), imidlertid å være geografisk avstand mellom foreldrenes hushold etter bruddet. Dette blir ikke veldig oppløftende når vi veit at bare ett av fem barn bor innen gangavstand til besøksforelderen.

Vi ser videre at farsfraværet øker etter samlivsbrudd når konflikten mellom de voksne holdes gående lenge. Her vil synspunktene på hvem som har ansvaret for at så skjer variere mye etter hvem en snakker med. Vi har mange mødre som sliter urimelig med eks-menn som omtrent aldri stiller opp eller holder avtaler. De står på for å få forholdet mellom far og barn til å fortsette etter bruddet. De prøver å holde voksenkonfliktene unna barna. Og de er stadig lojale og unnskylder eks-mennene overfor barna for å gi dem en sjanse til å få kontakt.

Det finnes også motsatte erfaringer der fedre opplever at de blir holdt unna eller får boikottet muligheter til samvær. For barn som ikke får en naturlig kontakt med far kan den mannlige kjønnsidentitet bli dårlig dekket. Hvis for eksempel far først og fremst presenteres gjennom mors negative bilder, blir det vanskelig for sønnen å skjelne mellom mors kritikk og hans eget forhold til far. En del mødre kan ubevisst overføre et negativt mannsbilde ut fra en avmakts- eller offerposisjon, og ikke ut fra egen styrke.

Poenget i det som er skrevet i det foregående om farsfravær er ikke å sette fedres og mødres betydning opp mot hverandre. Begge parter trengs i barns oppvekst. Poenget i denne sammenheng er å prøve å få menn til å se hvor viktig det er at de stiller opp, for vi har sett at farsfravær fra oppdragelsessfæren kan ha negative konsekvenser. Vi har også sett at fedre kan vise den grunnleggende sensitivitet og omsorg som er nødvendig for barns utvikling av tillit og tilknytning.

Farsnærvær

Noe av det mest positive jeg husker fra min egen far, var de svært få gangene han slo seg løs og leikte med oss. Jeg håper mine egne barn vil huske som voksne at vi hadde mye moro når vi leikte sammen. Jeg husker særlig en helg Bjørg var på jentetur med Anne Lise, nabokona. Petter og jeg var da hjemme med våre til sammen fire barn i alderen to til seks. Vi brukte lørdagen til å snu opp ned på stua vår. Bokstavelig talt altså. Vi stablet sammen alle møblene, bragte inn alt vi hadde av bord og stoler fra de andre rommene, og laget en eventyrverden av ganger og hulrom. Jeg tror ikke konene våre ville ha likt det, så vi hadde alt på plass igjen før de kom hjem på søndag. Jeg tror ikke en gang de ville ha greid å finne på noe sånt. Men ungene våre elsket det!

Harald, 38 år

Forskningen vi har sett på i tidligere kapitler viste altså at fedre kan, også på de tradisjonelle kvinnelige omsorgsområder. I det følgende skal vi se litt nærmere på om det finnes noen spesifikt mannlige områder, altså noe som fedre i særlig grad kan bidra med i forhold til barna sine.

Nyere forskning har gitt oss dypere innsikt i betydningen av fars spesielle rolle. Den viser at i omtrent alt samspill med egne barn gjør fedre saker og ting litt annerledes enn mødre. De to kjønn bidrar med forskjellige typer opplevelser og erfaringer. I denne sammenheng vil vi først se litt nærmere på det som er fedrenes spesielle bidrag, for det kan også stå godt på egne bein.

En norsk undersøkelse av hjemmearbeidende fedre viser at de utformet sin foreldrerolle annerledes enn mødrene. De ønsket også klart et nært forhold til barna, men på en mer mannspreget måte. De ville være venn med barna ved å være sammen med dem og gjøre ting sammen med dem. Og de la vekt på å lære barna selvstendighet, i en viss kontrast til mødrenes vektlegging på nærhet og intimitet. Interessant i denne sammenheng er at mødrene vurderte denne «maskuline omsorg» svært positivt, men var derimot ikke så begeistret for at fedrene ikke la noe særlig vekt på husarbeidet som en viktig del av foreldrearbeidet.

I følge R.D. Parke er antakeligvis leik det mest betydningsfulle bidraget fra far. Fedre synes å legge mer vekt på leik enn omsorg. Det betyr ikke at mor lar være å leike. Sannsynligvis bruker hun minst like mye tid på det som far gjør. Mødre leiker mer på barnets nivå, gir ofte god nærhet og de lar barnet gå fram i sitt eget tempo og ha føringen. Fedres leik derimot er mer fysisk stimulerende, den har i seg mer utfordring, initiativ og selvstendighet. Den er karakterisert som robust, spontan og kreativ, uten mannsrollens tradisjonelle nøkternhet og logikk, og den oppleves som mer spennende.

Foto: Bob Thomas / Tony Stone

Fedres leik er påvist å ha brei effekt, fra mestring av følelser til intellektuell utvikling. I følge J. Belsky er fedrenes leik sterkt motivasjonsskapende. Fedre som involverer seg aktivt har barn med høyt kreativitetsnivå. Der fedre i høyere grad ser på TV og leser avisa er barna mindre involvert med utforskende aktiviteter.

Leiken er særlig viktig for utviklingen av selvkontroll. En komiterapport fra National Research Council i USA konkluderte med at fedre gir barna erfaring i å regulere egne følelser og anerkjenne andres.

Det ble her også referert til en undersøkelse av drapsdømte i Texas, hvor 90% av dem overhodet ikke hadde opplevd noen form for normal leik i oppveksten.

Tidligere i dette kapitlet så vi at farsfravær i følge ulike amerikanske undersøkelser virket negativt inn på en rekke områder (problemløsning, helsetilstand, personlig og familiemessig tilpasning, skoleprestasjoner, selvbilde etc). Dette er altså felter hvor fars nærvær betyr en god del. Far synes særlig å ha en tendens til å fremme uavhengighet både hos gutter og jenter.

Det er imidlertid kunstig å skille for sterkt mellom omsorg og leik i fedres kontakt med barn, eller for den saks skyld opprettholde den stereotype kløfta mellom fars leik og mors omsorg. I følge en nyere statistikk bruker gjennomsnittsfaren 9 timer i uka til leik med egne småbarn og to timer til omsorgsaktiviteter. En detaljstudie av fedre med egne småbarn som fisket på en utstikker, demonstrerer de flytende overganger mellom leik og omsorg: Hvordan deres bevegelser og smil var parallelle og gjensidige, hvor kjærlig fedrene formidlet de nødvendige ferdigheter, hvor nennsomt de hjalp de små barnehender med fiskestengene osv.

At skillet omsorg/leik er kunstig viser også en større amerikansk langtidsundersøkelse som hadde gått over 26 år. Den ble nylig summert opp med et resultat som de tre ansvarlige forskere karakteriserte som ganske overraskende: Den viktigste faktor i barndommen når det gjaldt å utvikle empati, var fedrenes involvering i omsorgen. De fedre som hadde brukt mye tid på egne barn – laget mat til dem, badet dem osv – hadde de barna som ble de mest empatiske voksne.

Dette resultatet kan være gjenstand for ulike tolkninger. Det kan ha noe å gjøre med at fedre ved sin måte å delta aktivt på gir gode og nyanserte modeller for barna. Dette er nok en del av bildet. Vi bør også ta med som en mulig deltolkning at mødrene – når fedrene tar en mer likestilt del av ansvaret – får bedre tid og muligheter til å være overfor barna det de er gode på.

Vi ser nok fortsatt ofte at mor og far kan ha ulike bidrag inn i oppdragelsen: Mens mor/barn-relasjonen kan bygge på barnets sårbarhet og avhengighet, så kan far/barn-relasjonen være mer basert på mestring og leik. Far er også kamerat. Mens mor kan være mer her-og-nå, kan fars betydning ofte være mer framtidsrettet. Mens mor i sin kontakt kan være mer preget av nærvær, omsorg og fellesskap, kan far ofte være mer orientert mot handling og langsiktighet.

Og da er vi tilbake til fars kanskje sterkeste bidrag i oppdragelsen: Han er der sammen med mor. Barnet får oppleve to omsorgspersoner. Det er ingen grunn til å sette mødres og fedres bidrag opp mot hverandre. Begge parter trengs og utgjør – når de kan virke sammen – en god og utfyllende helhetlig innsats til beste for barna.

Etterord

Foto: Bruce Plotkin / Tony Stone

Jan: Siste ord blir aldri sagt. Vi to har ikke prøvd å lage noe heldekkingsteppe for dette området. Og vi har ikke hatt ambisjoner om å fortelle hva som er sannheten. Det vi har kommet med er noen innspill.

Berger: Da vi skulle skrive dette fikk vi høre (av en kvinne) at det stort sett er kvinner som leser slikt stoff. Det tror vi er å tenke altfor defensivt. Vår erfaring er at menn klart har begynt å engasjere seg mer på farsområdet.

Jan: Og menn tenker – og har tenkt – mye mer på barneoppdragelse og på det å være far enn folk tror. Men de har ofte ikke brukt så mange ord på det før de blir spurt.

Berger: Vi håper at dette heftet kan bidra til å øke menns selvtillit på at de betyr mye som fedre. Det er ikke bare mødrene som skal eie fasiten når det gjelder barna. Men det er på den annen side også en del fedre som godt kunne trenge mer bevisstgjøring – eller for å si det mer direkte: et spark bak.

Jan og Berger: Vi håper at menn vil lese heftet, både det vi har skrevet og eventuelt gå videre i litteraturlista. Og så er det viktig å gå tilbake til sin egen historie som sønn og som far. Kanskje en vil få bekreftelse på hva en selv har tenkt. Og kanskje en vil få stoff til videre utvikling. Enten en jobber med det aleine eller snakker sammen med andre menn har vi stor tro på at det gir mye. Det er flott å være far!

Litteratur

Askland, L. & S.O. Sataøen (red.) (1998): *Hva skal vi med menn? Om betydningen av menn i pedagogisk arbeid med barn.* Pedagogisk Forum, Oslo.

Bjerrum Nielsen, H. & M. Rudberg (1989): *Historien om jenter og gutter. Kjønnssosialisering i et utviklingspsykologisk perspektiv.* Universitetsforlaget, Oslo.

Blaisure, K. (1998): *A Feminist Perspective on Marriage Education.* Paper presented at the Second Annual Smart Marriages Conference, Washington DC.

Blankenhorn, D. (1995): *Fatherless America. Confronting Our Most Urgent Social Problem.* Harper Collins, New York.

Blikstad, E. (1994): *Når menn blir fedre.* Pax Forlag, Oslo.

Blikstad, E. (1998): *Han skal vende fedrenes hjerter til barna.* I: Magerøy & Weyde, s.7-10.

Bly, R. (1990): Iron John. *A Book About Men.* Addison-Wesley, Reading, Massachusetts.

Booth, A. & A.C. Crouter (eds.) (1998): *Men in Families. When Do They Get Involved? What Difference Does It Make?* Lawrence Erlbaum, Mahwah, New Jersey.

Brandt, B. & E. Kvande (1991): *Når likhet blir ulikhet. Foreldres forhandlinger om barneomsorg.* I: Haukaa, R. (red.)

Brandt, B. & E. Kvande (1996): *Nye fedre i likestilte familier.* I: Brandt, B. & K. Moxnes (red.)

Brandt, B. & K. Moxnes (red.) (1996): *Familie for tiden. Stabilitet og forandring.* Tano Aschehoug, Oslo.

Brandth, B. & B. Øverli (1998): *Omsorgspermisjon med «kjærlig tvang». En kartlegging av fedrekvoten.* ALLFORSK, Trondheim.

Brøgger, J. (1995): *Forsvarstale for mannen.* Damm & Søn, Oslo.

Burgess, A. (1997): Fatherhood Reclaimed. *The Making of the Modern Father.* Vermilion, London.

Canfield, K. (1996): *The Heart of A Father. How Dads Can Shape the Destiny of America.* Northfield Publishing, Chicago.

Close, E. (1995): *A Man's World. How Real Is Male Privilege – and How High Is Its Price?*
Harper Collins, New York.

Daniels, C.R. (ed.) (1998): *Lost Fathers. The Politics of Fatherlessness in America.* St. Martin's Press, New York.

Ellingsæther, A.L. (1994): *Dobbeltarbeidende mødre og familieskulkende fedre? De nye foreldreskapene.* I: Frønes, I. & A. Hompland (red.)

Evenshaug, O. & D. Hallen (1984): *Barne- og ungdomspsykologi.* Gyldendal, Oslo.

Evenshaug, O. & D. Hallen (199?): *Familiepedagogikk. Oppdragelsens hva, hvordan og hvorfor.* Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Feldman, S.S. & S.C. Nash (1978): *Interest in babies during young adulthood.* Child Development, 4, 617-622.

Fox, N.A., N.L. Kimmerly & W.D. Schafer (1991): *Attachment to mother/attachment to father: A meta-analysis.* Child Development, 62, 210-225.

Frodi, A.M., M.E. Lamb et al. (1978): *Fathers' and mothers' responses to faces and cries of normal and premature infants.* Developmental Psychology, 14, 490-498.

Frønes, I. & A. Hompland (red.) (1994): *Den nye barne- og familieboka. 20 spørsmål om familiebildene.* Universitetsforlaget, Oslo.

Glennon, W. (1995): *Fathering. Strengthening Connection With Your Children No Matter Where You Are.* Conari Press, Berkeley, California.

Grøsland, A.M. (1993): *Barnekonvensjonen. Rettigheter for barn i Norge.* Redd Barna/TANO, Oslo.

Hareide, B.J. (1997): *Ekteskapet – en regjeringssak.* Kronikk, Dagbladet, 1.september, 54.

Hareide, B.J. (1998): *Hva er fedre egentlig godt for? Om menn, barn og oppdragelse.* I: Magerøy & Weyde, s.11-30.

Hart, J.L. (1998): *Becoming a Father.* Health Communications, Deerfield Beach, Florida.

Haukaa, R. (red.) (1991): *Nye kvinner – nye menn.* Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Haukaa, R. & Ø. Gullvåg Holter (1990): *Mannlighet og forståelse. Rapport fra en konferanse om menn og forskning.* NORAS, Oslo.

Holter, H. m.fl. (1996): *Hun og han.* Pax Forlag, Oslo.

Holter, Ø.G. (1990): *Menn.* Aschehoug, Oslo.

Holter, Ø.G. & H. Aarseth (1993): *Menns livssammenheng.* Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Holter, Ø.G. (1994): *Likeverd 1994? Inntrykk fra en undersøkelse av familieforhold og holdninger til likestilling.* Sosiologisk tidsskrift, vol.2, nr.4, s.303-316.

Holter, Ø.G. (1998): *En mer »barnevennlig« mannlighet? Om menn, barn og likestilling.* I: Askland & Sataøen, 27-43.

Holthe, V.G. (1996): *Foreldrerett. Om trygghet og overbevisning i foreldrerollen.* Universitetsforlaget, Oslo.

Haavind, H. (1987): *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter.* Universitetsforlaget, Oslo.

Jensen, A.-M. (1992): *Det vaklende faderskapet. Barns familier etter samlivsbrudd.* NIBR-rapport 1992:9. Oslo.

Jensen, A.-M. & S.-E. Clausen (1997): *Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med.* NIBR-notat 1997:103, Oslo.

Lamb, M.E. (1997): *The Role of the Father in Child Development.* 3.edition. John Wiley & Sons, New York.

Levant, R.F & W.S. Pollack (eds.) (1995): *A New Psychology of Men.* Basic Books, New York.

Levine, J. & E.W. Pitt: *New Expectations: Community Strategies for Responsible Fatherhood.* Families and Work Institute, New York.

Lorentzen, J. & P.A. Løkke (1990): *Ansvaret for den andre. Om mannens etiske potensiale.*
Sosiologi i dag, vol.20, nr.3, s.50-65.

Lorentzen, J. (1998): *Menn i barnas hverdag.* I: Askland & Sataøen, 53-61.

Løkke, P.A. (1994): *Den forkomne mannen i gutten.* Sinnets helse, vol.74, nr.2, s.22-25.

Løkke, P.A. (1997): *Mann i forandring.* Sinnets helse, vol.182, nr.6, s.10-13.

Løkke, P.A. (2000): *Farsrevolusjonen. Fedre og maskulinitet i en ny tid.* Pax, Oslo.

Magerøy, L.I. & J.E. Berstad Weyde (red.) (1998): *Fars bok. Om menn, barn og oppdragelse.* IKO-forlaget, Oslo.

Marsiglio, W. (ed.) (1995): *Fatherhood. Contemporary Theory, Research, and Social Policy.* Sage, Thousand Oaks, California.

Nash, J. (1976): *Historical and social changes in the perception of the role of the father.* I: Lamb, 65-87.

Norges offentlige utredninger (1991): *Mannsrolleutvalgets innstilling.* NOU 1991:3, Oslo.

Oftung, K. (1997): *Mannsforskning.* Kvinneforskning, nr.3-4, s.67-73.

Palkovitz, R. (1985): *Fathers' birth attendance, early contact, and extended contact with their newborns: A critical review.* Child Development, 56, 392-406.

Parke, R.D. (1996): *Fatherhood.* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Popenoe, D. (1996): *Life Without Father.* The Free Press, New York.

Popenoe, D. (1996): *A world without fathers.* WQ, Vol.20, No.2, 13-29.

Raundalen, M. (1998): *Et guttefiendtlig samfunn får samfunnsfiendtlig gutteatferd.* I: Askland & Sataøen, 45-51.

Smith, L. & S.E. Ulvund (1991): *Spedbarnsalderen.* Universitetsforlaget, Oslo.

Sommer, D. (1997): *Barndomspsykologi. Utvikling i en forandret verden.* Pedagogisk Forum, Oslo.

Tomorrow's second sex. (1996), The Economist, Sept.28th, 24-26, 32.

Ulvund, S.E. (1998): *Trenger «mor» å være en kvinne? Om far som tilknytningsperson.* I: Askland & Sataøen, 63-72.

Øverli, B. & B. Brandth (1998): *Fedrekvote og nye faderskap.* ALLFORSK. Notat 1998:1.

Øverlid, B. (1989): *Fra postmodernisme til husmodernisme.* Samtiden, vol.98, nr.5, s.9-13.

Materiell i forbindelse med programmet for foreldreveiledning

1. "Det viktigste i barne-oppdragelsen"

ISBN82-7391-040-7
Bok om temaene:
Utvikling av empati og styring av aggresjon.
For fagpersonell på helse-stasjon, i barnehage, barneverntjeneste og skole, m.m.
Magne Raundalen
Pedagogisk Forum.
Oslo 1996.

2. Samspill foreldre og barn

Program for å styrke kontakt og samspill mellom foreldre og barn i aldersgruppen 0-2 år:

1. Ringperm *Samspill foreldre og barn* med tekstark til foreldre . Q-0920. Frode Heian
2. Bok *Tidlig samspill. Veileder for helsestasjons-personell*. Q-0925. Frode Heian
3. Video *Tidlig samspill - en eksempelsamling*. For foreldregrupper. InterMedia Universitetet i Oslo. Regi: Bjørn Skaar

3. Samspill i skolen og mellom foreldre og skolebarn

Program for å styrke samspillet i skolen og samspillet mellom foreldre og skolebarn i grunnskole-alder.

1. Video *Samspill i skolen.* For fagfolk. InterMedia Universitetet i Oslo. Regi: Bjørn Skaar
2. Video *Samspill foreldre – skolebarn.* For foreldre. InterMedia Universitetet i Oslo. Regi: Bjørn Skaar
3. Veiledningshefte *Samspill i skolen. Samspill foreldre – skolebarn.* Q-0993. Felles brukerhefte til de to videoene. Dag Skilbred, Bjørn Skaar m fl.

4. ICDP – International Child Development Programmes

Program for å fremme barns psykososiale utvikling:

1. Tre bøker for foreldre *Du og jeg, Sammen ut i verden* og *Samspill, selv-stendighet og samarbeid.* Henning Rye Vett & Viten AS, Asker 1996.
2. Video *Når du og jeg er sammen.* For foreldre om samvær med barn 0-6 år. InterMedia Universitetet i Oslo. Regi: Bjørn Skaar
3. Bok *Ledet Samspill.* For fagpersonell på helsestasjon, i barne-hage og barneverntje-neste, m.m. Karsten Hundeide Vett & Viten AS, Asker 1996
4. Video *Ledet samspill – program for helsestasjon.* Video *Ledet samspill – program for barnehage* InterMedia Universitetet i Oslo. Regi: Bjørn Skaar
5. Informasjonshefte *Åtte temaer for godt samspill.* Q-0923. For foreldre som deltar i grupper. Karsten Hundeide

5. Temahefter

1. *Adopsjonsfamilien. En veileder for adoptivforeldre* Q-0931 Amalia Carli og Monica Dalen Pedagogisk Forum 1997
2. *Mobbing blant barn og unge. En foreldreveiled-ning.* Q-0933. Dan Olweus og Cecilia Solberg Pedagogisk Forum 1997
3. *Foreldre – til barns beste. Om barneoppdragelse før og nå.* Q-0934. Harald Thuen og Hilchen Sommerschild Pedagogisk Forum 1997
4. *Små barns sorg. Informasjon og veiled-ning til foreldre.* Q-0935. Atle Dyregrov Pedagogisk Forum 1997
5. *Syke barn i familien. Informasjon og veiled-ning til foreldre.* Q-0936. Elin Hordvik og Marianne Straume Pedagogisk Forum 1997
6. *Barn og unges medie-verden. Informasjon og veiled-ning til foreldre.* Q-1017. Karin Hake Pedagogisk Forum 2000
7. *Fedre og barn. Informasjon og veiled-ning til foreldre.* Q-0995. Berger F. Hareide og Jan B. Moe Pedagogisk Forum 2000

Noe materiell er oversatt til engelsk og samisk.
For nærmere informasjon om foreldreveiledningsprogrammet se:
www.foreldreveiledning.dep.no

Det må ikke kopieres fra dette heftet i strid med åndsverksloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering som er gjort med Kopinor, interesseorgan, eller rettighetshavere av åndsverk.